

Háskóli Íslands

Hugvísindasvið

Sagnfræði

Dauði dagblaðs

Hnignun DV í breyttu fjölmiðlaumhverfi 1998–2006

Ritgerð til BA-prófs í sagnfræði

Brynjólfur Þór Guðmundsson

Kt.: 070675-5959

Leiðbeinandi: Valur Ingimundarson

Maí 2017

Ágrip

DV er einn þeirra fjölmiðla sem hafa orðið hvað verst úti í þeim sviptingum sem hafa einkennt íslenska fjölmiðlaútgáfu frá aldamótum. Saga *DV* hefur á þessum tíma einkennt af áföllum og árangurslausum tilraunum til að snúa við þróun sem hefur breytt blaðinu úr einum stærsta fjölmiðli landsins í einn af mörgum smáum sem berjast fyrir lífi sínu. Í þessari ritgerð verður sjónum beint að hnignun blaðsins frá því skömmu fyrir aldamót fram til ársins 2006 þegar það hafði bæði orðið gjaldþrota og verið breytt í vikublað eftir tilraun til endurreisnar þess. Lögð verður áhersla á að greina hvaða þættir réðu mestu um þessa þróun. Sýnt verður hvernig tilkoma nýrra fjölmiðla sem fluttu almenningi fréttir án þess að greiða þyrfti fyrir þær veikti stöðu *DV* og hvernig það missti sérstöðu sína í fréttáflutningi þegar flokksblöðin viku fyrir fjölmiðlum sem reknir voru á markaðslegum forsendum. Einnig verða skoðuð áhrifin af nýjum ljósvakamiðum, fjölmiðlum á netinu og fríblöðum, einkum *Fréttablaðinu*. Sérstaklega verður litið til þess hvaða áhrif síðastnefnda blaðið hafði á stöðu *DV* á augýsingamarkaði og smáauglýsingamarkaði. Þá verður lagt mat á hvaða þýðingu ritstjórnarstefna hafði á velgengni *DV* í upphafi og hnignun þess. Breytingar á íslenskum fjölmiðlamarkaði urðu til þess að ritstjórnarstefnan tryggði *DV* ekki lengur sömu sérstöðu og á fyrstu árum þess. Þótt örlög *DV* hafi að verulegu leyti verið í samræmi við almenna þróun sem átti sér stað í Bandaríkjunum og víðar í heiminum verða færð rök fyrir því að versnandi gengi blaðsins megi einnig rekja til íslenskra aðstæðna og veruleika á árunum fyrir og eftir aldamót.

Efnisyfirlit

Inngangur.....	1
Blómatímabil og hættumerki í blaðarekstri.....	4
Nýir miðlar á netinu skapa valkosti við dagblöðin.....	9
Breytt fjölmiðlalandslag með tilkomu Fréttablaðsins.....	12
Nýtt dagblað umturnar auglýsingamarkaðnum.....	21
Baráttan um smáauglýsingarnar.....	25
Tilraun til endurreisnar eftir gjaldþrot.....	30
Frjálst og óháð dagblað verður ágengt götublað.....	34
Niðurstöður.....	41
Heimildaskrá.....	45

Inngangur

Atburðum fyrstu ára 21. aldar í dagblaðaútgáfu verður vart öðruvísi lýst en sem áratug öfganna hér á landi. Dagblöð náðu meiri útbreiðslu en nokkru sinni fyrir eða síðar, hvort sem lítið er til heildarupplags eða fjölda eintaka á hvern landsmann.¹ Ný dagblöð voru stofnuð og einu vikublaði breytt í dagblað. En þetta var líka tíminn þegar hvert einasta dagblað sem gefið var út á Íslandi var tekið til gjaldþrotaskipta (*Fréttablaðið*, *DV*, *Morgunblaðið* og *Viðskiptablaðið*), lagt niður (*Dagur* og *blaðið/24 stundir*) eða útgáfudögum þess fækkað verulega (*DV* og *Viðskiptablaðið*).

Staða *DV* tók stakkaskiptum á skömmum tíma: Það var meðal stærstu fjölmiðla landsins árið 2000,² en fyrir lok fyrsta áratugar aldarinnar hafði útgáfa þess einu sinni verið tekin til gjaldþrotaskipta og tvívegis höfðu útgefendur séð sér þann kost vænstan að fækka útgáfudögum og hverfa frá hugmyndinni um *DV* sem dagblað. Í þessari ritgerð verða greindar helstu ástæður þess að stöðu *DV* hnignaði. Þetta verður meðal annars gert með hliðsjón af tvenns konar þróun sem átti sér stað hér á landi sem og annars staðar undir lok 20. aldar og við upphaf þeirrar 21. Annars vegar var um að ræða dvínandi útbreiðslu dagblaða vegna aukinnar samkeppni við nýjar sjónvarpsstöðvar og tilkomu fjölmiðla á netinu.³ Hins vegar þróaðist blaðaútgáfa þannig að það blað sem varð áberandi stærst náði yfirburðastöðu sem önnur blöð gátu ekki hróflað við heldur urðu undir í samkeppninni.⁴

Staða *DV* verður metin með hliðsjón af samkeppni við nýjar útvarps- og sjónvarpsstöðvar eftir 1986, fréttaveitur á netinu undir lok 20. aldar og fríblöð sem dreift var ókeypis á flest heimili frá því skömmu eftir aldamót. Einnig verða kortlagðar þær breytingar sem urðu á auglýsingamarkaði og smáauglýsingamarkaði til að meta fjárhagsleg áhrif nýju miðlanna á *DV* og aðra prentmiðla sem fyrir voru. Rannsóknin spannar í raun tímann frá stofnun *Dagblaðsins* fram á síðustu ár, en áhersla er lögð á tímabilið frá tilkomu fyrstu netmiðlanna árið 1998 til ársins 2006 þegar *DV* var lagt niður sem dagblað og hafin útgáfa þess sem helgarblaðs.

¹ Vef. Útbreiðsla dagblaða 1906–2010 (öll blöð). *Hagstofan*. Vefslóð:

http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__mid_lun__1_Fjolmidlar__blod/MEN02102.px/table/tableViewLayout1/?rxid=9bc44d27-8358-4d82-bda3-a174806385f1 [sótt 2. maí 2017].

² Birgir Guðmundsson, „Tilkoma ókeypis dagblaðs – breyttur veruleiki?“, bls. 276–277.

³ Eins og bandarísku fjölmiðlafræðingarnir Stephen Lacy og Hugh Martin auk sagnfræðingsins Michael Stamm hafa rakið átti nákvæmlega sama þróun sér stað í Bandaríkjunum á þessu tímabili. Sjá Stephen Lacy, Michael Stamm og Hugh Martin, „Short-run Decisions Threaten Papers' Long-run Viability“, bls. 6–8.

⁴ Það sama átti sér stað í bandarískum borgum. Sjá Paul Starr „Goodbye to the Age of Newspapers“, *Will the Last Reporter Out Please Turn Out the Lights*, bls. 22.

Í ritgerðinni verður leitast við að greina hvers vegna DV hnignaði og hvaða þættir höfðu mest áhrif á versnandi gengi blaðsins. Áhersla verður lögð á áhrif nýrra fjálsra ljósvakamiðla, fjölmiðla á netinu og fríblaða, sérstaklega *Fréttablaðsins* á DV og hvernig þrengdist um möguleika blaðsins til tekjuöflunar. Loks verður skoðað hvort og þá hvaða áhrif breytingar á ritstjórnarstefnu DV kunni að hafa haft á stöðu blaðsins. Til að greina þetta verður meðal annars rýnt í tölur um hvernig lestur blaðsins dróst saman, tekjur dagblaða af auglýsingum og blaðasölu breyttust og þrengdist um stöðu blaðsins á smáauglýsingamarkaði þar sem það hafði verið einrátt. Færð verða færð rök fyrir því að breytt gengi DV megi setja í samhengi við almenna hnignun dagblaða sem hafin var fyrir aldamót og sýni að þegar blaðið missti sérstöðu sína sem „frjálst og óháð“ dagblað átti það erfitt með að verjast samkeppni frá öðrum miðlum, sérstaklega þeim sem buðu upp á ókeypis fréttir, hvort sem það voru ljósvakamiðlar, netmiðlar eða fríblöð. Tilkoma *Fréttablaðsins* varð einnig til að flýta mjög fyrir hnignun og falli DV. *Fréttablaðið* tók lesendur, auglýsingar og smáauglýsingar frá DV. Það var nokkuð sem blaðið gat ekki staðið undir og hefur ekki enn tekist að snúa þeirri þróun við þrátt fyrir ítrekaðar tilraunir til að byggja blaðið upp á ný. Fall DV, rétt eins og hnignun annarra dagblaða, er líka hluti af alþjóðlegri þróun þar sem dagblöð hafa átt mjög undir högg að sækja.

Þótt einstakir þættir íslensks fjölmiðlamarkaðar hafi nokkuð verið rannsakaðir síðustu ár hafa fræðimenn fram til þessa ekki rannsakað að ráði þróunina á íslenskum fjölmiðlamarkaði upp úr aldamótum og ástæðurnar þar að baki. Þessi tilraun til að greina helstu áhrifaþætti í hnignun DV er því frumrannsókn á þessu sviði, en sækir að nokkru til umræðu sem staðið hefur yfir í Bandaríkjunum um langt árabíl. Þar hefur mikil áhersla hefur verið lögð á að rannsaka stöðu fjölmiðla, greina hnignun þeirra og möguleika til endurreisnar.⁵

Bók Guðjóns Friðrikssonar *Nýjustu fréttir* er heildstæðasta og ítarlegasta sagnfræðirannsókn sem unnin hefur verið á íslenskum fjölmiðlum.⁶ Henni var þó lokið fyrir aldamót og tekur því ekki til þeirrar þróunar sem átti sér stað eftir árið 2000. Hún greinir þó vel blómaskeiðið í sögu DV. Stjórn málafræðingarnir Birgir

⁵ Hér má meðal annars nefna greinasafnið *Will the Last Reporter Please Turn Out the Lights. The Collapse of Journalism and What Can Be Done to Fix It*. Ritstjórar Victor Pickard og Robert W. McChesney (2011) og Jones, Alex S., *Losing the News. The Future of the News that Feeds Democracy* (2009).

⁶ Guðjón Friðriksson, *Nýjustu fréttir*.

Guðmundsson⁷ og Ólafur Þ. Harðarson⁸ hafa báðir greint þróun íslenskra dagblaða frá tíma flokksblaða til markaðssinnaðri fjölmiðlunar með áherslu á fréttáflutning sem átti að vera óháður stjórnmalaflokkum. Þær varpa nokkru ljósi á umhverfið sem *DV* spratt upp úr og hvernig það þróaðist fram á nýja öld. Birgir hefur fjallað mikið um íslenska fjölmiðla í rannsóknum sínum. Aðrar rannsóknir hans sem snerta helst efni ritgerðar þessarar fjalla um þróun auglýsingahlutfalls og efnistaka í dagblöðum, breytingar sem urðu á þeim eftir að *Fréttablaðið* kom til sögunnar og svo eftir hrun.⁹ Þá má nefna rannsókn Hildar Kolbeins og BA-ritgerð Ragnheiðar Þórðardóttur um auglýsingar í *Fréttablaðinu* og öðrum miðlum með hlíðsjón af því að sama fyrirtæki var helst eigandi *Fréttablaðsins* og margra af stærstu smásöluvyrirtækjum landsins. Þær eru báðar innlegg í umræðu um það hvort Baugur hafi styrkt *Fréttablaðið* með auglýsingakaupum umfram það sem markaðsaðstæður réttlættu.¹⁰ Tveir fyrrverandi ritstjórar *DV*, þeir Jónas Kristjánsson og Reynir Traustason, hafa fjallað um sögu blaðsins og sviptingar í rekstri þess í starfsævisögum sínum.¹¹

Lykilþáttur í spurningunni um hvaða þættir réðu mestu um hnignun *DV* snýr að útbreiðslu og lestri dagblaðanna. Hér verður því lögð áhersla á greiningu gagna um auglýsingatekjur og skiptingu þeirra eftir tegundum fjölmiðla og skiptingu tekna dagblaða milli auglýsinga og blaðasölu. Þessar upplýsingar byggja á gagnasöfnun Hagstofunnar og Fjölmiðlastofu og lestrarmælingum Gallups. Þessi leið er valin vegna þess að þessar heimildir gefa færi á að kortleggja hvenær breytingar eiga sér stað á stöðu einstakra fjölmiðla, blaðamarkaði í heild og auglýsingamarkaði. Þessi gögn ein og sér duga þó ekki til. Því verður leitað fanga í samfélagsumræðu þess tíma sem er undir, eins og hún birtist í fréttum og greinaskrifum í fjölmiðlum. Einnig komu dómur Hæstaréttar og Héraðsdóms Reykjavíkur að notum við rannsókn á deilumálum sem snertu viðskilnað feðganna Sveins R. Eyjólfssonar og Eyjólf Sveinssonar við *DV* og aðkomu nýrra eigenda í eignarhaldsfélaginu ESÓB auk átaka um ritstjórnarstefnu *DV* árin 2004–2006.

⁷ Birgir Guðmundsson, „Inngangur–í spegli tímans“, *Íslenskir blaðamenn*, bls. 6–17.

⁸ Ólafur Þ. Harðarson, „Media and Politics in Iceland“, *Communicating Politics*, bls. 63–82.

⁹ Birgir Guðmundsson, „Tilkoma ókeypis dagblaðs – breyttur veruleiki?“, *Rannsóknir í félagsvísindum VIII* (2007) bls. 275–286 og Birgir Guðmundsson, „Íslensk dagblöð fyrir og eftir hrun“, *Rannsóknir í félagsvísindum XII* (2011) 117–124.

¹⁰ Hildur Kolbeins, „Af kaupmönnum og hjartans börnum“, *Rannsóknir í félagsvísindum VII* (2006) 257–270; Ragnheiður Þórðardóttir, „Hafa eignatengsláhrif á auglýsingar?“ (2009).

¹¹ Jónas Kristjánsson, *Frjáls og óháður* (2009) og Reynir Traustason, *Afhjúpun* (2014).

Einnig voru tekin viðtöl við menn sem gegndu mikilvægu hlutverki í þessari sögu. Þeir eru Jónas Kristjánsson, Mikael Torfason, Óli Björn Kárason og Sigmundur Ernir Rúnarsson sem allir voru ritstjórar *DV* eftir aldamót, og Gunnar Smári Egilsson, ritstjóri *Fréttablaðsins* og útgefandi *DV* um skeið. Markmiðið var að draga upp mynd af sýn þeirra á því hvernig málefni *DV* þróuðust og fá upplýsingar um einstaka þætti í rekstri blaðsins og útgáfu og ritstjórnarstefnu þess. Auk þeirra var rætt við Þórmund Bergsson, framkvæmdastjóra MediaCom, og Huga Sævarsson, framkvæmdastjóra Birtingahússins, en bæði fyrirtækin eru í hópi fimm stærstu birtingahúsa Íslands sem taka að sér auglýsingakaup og hönnun auglýsingaherferða fyrir viðskiptavinum sína. Þeir veittu innsýn í auglýsingamarkaðinn, ekki síst frá sjónarhorni auglýsingakaupenda. Þórmundur var að auki auglýsingastjóri *Fréttablaðsins* í þrjú ár eftir að blaðið var endurreist eftir gjaldþrot árið 2002 og þekkir því vel til starfsemi blaðsins á þeim tíma.

Ritgerðin skiptist í sjö meginmálskafla og niðurstöðukafla. Í fyrsta kafla verður rakin aðdragandi þeirra miklu breytinga sem urðu á dagblaðamarkaði á fyrstu árum aldarinnar. Þar verður rakin saga *DV* og þróun íslensks fjölmiðlamarkaðar á níunda og tíunda áratug 20. aldar þar sem kemur fram hvaða áhrif nýir ljósvakamiðlar höfðu á stöðu dagblaðanna. Í öðrum kaflanum verður fjallað um tilkomu netsins undir lok 20. aldar og þau takmörkuðu áhrif sem netmiðlar höfðu á eldri fjölmiðla, framan af. Í þriðja kaflanum verður fjallað um tilkomu *Fréttablaðsins* og hvernig staðan á dagblaðamarkaði gjörbreyttist á skömmum tíma vegna nýja blaðsins. Fjórði og fimmti kafli eru lagðir undir greiningu á auglýsinga- og smáauglýsingamarkaði og lýst hvernig fjárhagsstaða *DV* versnaði á skömmum tíma. Í sjötta kaflanum er fjallað um tilraun eigenda *Fréttablaðsins* til að endurreisa *DV* sem dagblað og þau sjónarmið sem stóðu að baki útgáfunni. Síðasti meginmálskaflinn er helgaður umræðu um ritstjórnarstefnu *DV* sem fór frá því að vera síðdegisblað í kerfisandstöðu, í að verða borgaralegt hægriblað og að lokum ágengt götublað.

Blómátímabil og hættumerki í blaðarekstri

Uppgangur dagblaða varð með nokkuð öðrum hætti hér á landi en víða erlendis þar sem þau byggðu velgengni sína að verulegu leyti á markaðsforsendum.¹² Fyrstu

¹² Sjá Denis McQuail, *McQuail's Mass Communication Theory*, bls. 29–31 sem lýsir því hvernig dagblöð juku útbreiðslu sína um og upp úr þarsíðustu aldamótun; Alex S. Jones, *Losing the News*, bls. 125 – 127 bregður upp skýrri mynd af auknu vægi auglýsinga í rekstri dagblaða og Downie Jr, Leonard

dagblöðin, *Vísir*, sem síðar varð hluti af *DV*, og *Morgunblaðið* hófu göngu sína sem markaðsblöð, en urðu síðar höll undir Sjálfstæðisflokkinn og málsvarar borgaralegra viðhorfa. Önnur dagblöð voru stofnuð af stjórnmalaflokkum til að halda fram málstað þeirra. *Alþýðublaðið* sem Alþýðuflokkurinn gaf út var þeirra fyrst, 1919. Í kjölfarið sigldu *Tíminn*, sem studdi Framsóknarflokkinn, og *Þjóðviljinn* sem var málagn Sameiningarflokks alþýðu – Sósíalístaflokksins og arftaka hans.¹³ Það var ekki fyrr en á áttunda áratug 20. aldar sem óháð blaðaútgáfa á markaðslegum forsendum hófst fyrir alvöru hérlendis. Átök í eiginahópi *Vísis* upp úr 1970 og óánægja með störf Jónasar Kristjánssonar ritstjóra leiddu til stofnunar *Dagblaðsins* sem var kynnt til sögunnar sem frjálst og óháð dagblað.¹⁴ Til var orðið blað sem átti að vera „málsvari lítilmagnans“ og ætlaði ráðamönnum að standa skil gjörða sinna. „Frá og með stofnun *Dagblaðsins* árið 1975 hófst nýtt tímabil í sögu íslenskrar blaðamennsku,“ sagði Halldór Halldórsson í fjölmiðlarýni í *Helgarpóstinum*, öðrum boðbera hinna nýju tíma í blaðamennsku, fjórum árum síðar. Hann sagði að *Dagblaðið* hefði fyrst blaða á Íslandi farið að reka harða og stundum óbilgjarna fréttamennsku. Forsenda hennar væri sú að blaðið væri ekki bundið á klafa flokksblaðamenskunnar.¹⁵ Guðjón Friðriksson sagnfræðingur tekur undir það viðhorf í riti sínu um sögu íslenskra fjölmiðla. Tímabilið eftir að *Dagblaðið* var stofnað árið 1975 fram til ársins 1981, þegar það sameinaðist *Vísi* undir nafninu *Dagblaðið Vísir*, hefði verið „sannkallað blómatímabil“ og stuðlað að því að „flokksblaðakerfið byrjaði fyrir alvöru að riða til falls“.¹⁶

Tíundi áratugur 20. aldar hefur stundum verið kenndur við dauða flokksblaðanna. Þar er vísað til þess að útgáfusögu *Þjóðviljans* lauk árið 1993. *Alþýðublaðið* var lagt niður 1997 og *Tíminn* sameinaðist *Degi*, undir heitinu *Dagur-Tíminn* og varð síðan nefnt *Dagur*, sama ár. Þannig hurfu af markaði þau blöð sem höfðu verið beintengd Alþýðubandalaginu, Alþýðuflokknum og Framsóknarflokknum. Í staðinn hófst útgáfa dagblaðs í eigu fjölmiðlafyrirtækisins

og Michael Schudson, „The Reconstruction of American Journalism“, bls. 57 rekja hvernig dagblöð urðu gagnrýnni á valdastofnanir eftir því sem þau urðu stærri og blaðamennskan vann sér sess sem sjálfstæð starfsgrein.

¹³ Guðjón Friðriksson, *Nýjustu fréttir*, bls. 112–122, 128–139 og 175–179.

¹⁴ Guðjón Friðriksson, *Nýjustu fréttir*, bls. 244 – 245.

¹⁵ Halldór Halldórsson, „Fréttamennska og ritskoðun“, *Helgarpósturinn* 29. júní 1979, bls. 18.

¹⁶ Guðjón Friðriksson, *Nýjustu fréttir*, bls. 248.

Frjálsrar fjölmiðlunar sem gaf einnig út *DV*. Um þetta hefur verið skrifað nokkuð ítarlega.¹⁷

Þetta er þó ekki alls kostar nákvæm mynd af því sem gerðist á þessum tíma. Flokksblöðin týndu vissulega tölu sinni þegar leið á áratuginn, en það gerðu fleiri blöð á landsvísu. *Helgarpósturinn* var eitt þeirra blaða sem mörkuðu tímamót þegar útgáfa þess hófst árið 1979. Þar var komið ágengt helgarblað og þó að útgáfa þess kæmist í þrot árið 1988 voru önnur blöð stofnuð til að taka við því hlutverki. Fyrst í stað var það *Pressan* og síðar *Eintak*, áður en blöðin sameinuðust undir nafni *Morgunpóstsins* og síðar *Helgarpóstsins*, en útgáfusögu hans lauk árið 1997 eftir mikla rekstrarerfiðleika.¹⁸ Því væri ef til vill réttara að tala um tíunda áratug 20. aldar sem tímamót þegar útgáfu litlu blaðanna lauk. Stóru dagblöðin tvö, *Morgunblaðið* og *DV*, stóðu eftir og tilraun var gerð til að búa til eitt stórt blað, *Dag*, úr nokkrum minni. Í úttekkt Hilmars Þórs Bjarnasonar og Þorbjörns Broddasonar á íslenskum fjölmiðlamarkaði, sem kom út árið 1997, komast þeir að þeirri niðurstöðu að á þessum tíma hafi dagblöðum fækkað meira og hraðar á Íslandi en nokkru sinni fyrr í sögunni. Þó töldu þeir engin skýr merki um að lesendum eða prentuðum eintökum dagblaðanna ætti eftir að fækka.¹⁹ Annað átti þó eftir að koma í ljós. Á Íslandi hófst svipuð þróun á tíunda áratug 20. aldar og greina mátti í Bandaríkjunum frá upphafi níunda áratugarins. Þar fækkaði dagblöðum úr 1.730 árið 1981 í 1.480 árið 2000 eða um 14,5 prósent. Næstu fjórtán árin fækkaði bandarískum dagblöðum um 149, 10,1 prósent, til viðbótar og voru þá orðin 1.331 talsins. Það er 23 prósentum færri dagblöð en árið 1981.²⁰ Fækkun dagblaða fór saman við samruna fjölmiðlafyrirtækja og fækkun starfandi blaðamanna um 39 prósent á árunum 1996 til 2015.²¹

Á Íslandi fækkaði seldum eintökum dagblaða ár frá ári 1995 til 2006 ef undan eru skilin árin 1998 og 2005. Árið 2010 hafði seldum dagblöðum fækkað úr 97.819 árið 1995 í 43.250 eða um 57,8 prósent.²² Þó ekki séu til nýrri opinberar tölur um útgáfuna er ljóst að mjög hefur dregið út sölunni síðan, því að lestur *Morgunblaðsins*

¹⁷ Sjá til dæmis. Guðjón Friðriksson, *Nýjustu fréttir*, bls. 294–302. Birgir Guðmundsson, „Inngangur – Í spegli tímans“, bls. 13–14.

¹⁸ Guðjón Friðriksson, *Nýjustu fréttir*, bls. 253 – 256.

¹⁹ Hilmar Þór Bjarnason og Þorbjörn Broddason, „Mass Media in Iceland“, bls. 63.

²⁰ Vef. Number of daily newspapers in the United States from 1984 to 2014, *Statista*. Vefslóð <https://www.statista.com/statistics/183408/number-of-us-daily-newspapers-since-1975/> [sótt 26. mars 2017].

²¹ „State of the News Media 2016“, Pew Research Center, bls. 9.

²² Vef. Útbreiðsla dagblaða 1906-2010, *Hagstofan*. Vefslóð: http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__mid_lun__1_Fjolmidlar__blod/MEN02102.px/table/tableViewLayout1/?rxid=e353b8ba-39bf-47cb-9466-ff876be0c775 [sótt 16. mars 2017].

hefur minnkað úr 34,8 prósentum í apríl 2010 í 25,8 prósent í apríl 2017. Auk þess kemur *DV* ekki lengur út sem dagblað heldur er það gefið út tvisvar í viku, og lesturinn fer ört minnkandi. Hann fór úr 12,5 prósentum í mars 2011 í 7,2 prósent í apríl 2017.²³ Þessi hnignun prentmiðla birtist með margvíslegum hætti. Árið 1995 voru 68 prósent heimila með áskrift að dagblaði. Fimmtán árum síðar var hlutfallið komið niður í 30 prósent. Þannig urðu umskiptin nær fullkomin að því leyti að eftir stóðu nærri jafnmörg heimili með dagblaðsáskrift 2010 og höfðu verið án blaðaáskriftar árið 1995.²⁴ Samdráttur í lestri *Morgunblaðsins* og *DV* bendir sterklega til þess að sú fækkun áskrifta hafi haldið áfram.

Hnignun íslensku dagblaðanna á sér lengri forsögu en svo að hægt sé að skýra hana einvörðungu með tilkomu fjölmiðla á netinu undir lok 20. aldar og *Fréttablaðsins* og annarra fríblaða við upphaf 21. aldar. Þar er gott að líta til dreifingar á hverja þúsund íbúa. Þannig má sjá hvort lausasala og/eða áskriftarsala dagblaða helst í hendur við fólksfjölgun eða fer minnkandi. Árið 1981 keyptu landsmenn 398 eintök á hverja þúsund landsmenn. Þeim hafði fækkað um 7,0 prósent í 370 tíu árum síðar. Frá 1991 til 2000, síðasta heila ársins fyrir tilkomu *Fréttablaðsins*, fækkaði seldum eintökum um önnur 13,0 prósent, í 322 seld eintök. Samtals hafði salan dregist saman um 19,1 prósent miðað við þúsund íbúa á níttján árum. Það jafngildir eins prósents samdrætti á ári og þeim mun meiri eftir því sem fram líðu stundir. Eftir aldamót dró enn hraðar úr sölu dagblaða sem lentu í samkeppni við fríblöðin: *Fréttablaðið* sem áður er nefnt, *Blaðið/24 stundir* og *Fréttatímann*. Árið 2010 voru seld eintök dagblaða komin niður í 132 á hverja þúsund íbúa. Þeim hafði þá fækkað um 57,8 prósent frá síðasta heila ári fyrir tilkomu *Fréttablaðsins* og um 65,8 prósent frá árinu 1981.²⁵

Lengi vel var útbreiðsla fríblaða mun meiri en svo að nam minnkandi útbreiðslu seldra blaða, og árið 2007 fengu landsmenn að jafnaði 896 blöð á hverja þúsund íbúa, seld eða gefins, nærri eitt á hvern landsmann. Árið 2010 var sá fjöldi

²³ Vef. Dagblöð – meðallestur á tölublað. *Gallup*. Vefslóð:

<http://www.gallup.is/nidurstodur/prentmidlar/> [sótt 9. maí 2017].

²⁴ Vef. Hlutfall heimila með áskrift að dagblöðum 1995 – 2010. *Hagstofan*. Vefslóð:

http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__mid_lun__1_Fjolmidlar__blod/MEN02116.px/table/tableViewLayout1/?rxid=362f702e-bff9-4446-b827-1e5e95786ab9 [sótt 16. mars 2017].

²⁵ Vef. Útbreiðsla dagblaða 1906 – 2010 (seld blöð). *Hagstofan*. Vefslóð:

http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__mid_lun__1_Fjolmidlar__blod/MEN02102.px/table/tableViewLayout1/?rxid=281a6a88-2965-4768-8f55-d841366175a4 [sótt 20. mars 2017].

kominn niður í 406 blöð á hverja þúsund íbúa, litlu fleiri en nam fjölda seldra blaða þrjátíu árum áður.²⁶

Tekjur blaða fóru almennt vaxandi á tímabilinu 1982–2008, ef frá eru taldar niðursveiflur í efnahagslífinu, en skipting tekna breyttist mjög. Blaðasala stóð undir nær helmingi tekna blaðanna fram til ársins 1997. Eftir það fór vægi blaðasölnunnar minnkandi, fór fyrst undir 40 prósent tekna árið 1999 og var um fimmtungur til fjórðungur tekna blaðanna árin 2005 til 2008. Frá og með 2000 fóru blaðasölutekjur svo minnkandi, ekki aðeins sem hlutfall af tekjum, heldur í krónum talið og voru árið 2008 þriðjungur lægri en þær höfðu verið innan við áratug áður. Auglýsingatekjur jukust hins vegar nokkuð stöðugt og voru árið 2007 hátt í þrefalt hærri en þær voru á árunum 1993 og 1994. Aukningin nam 168 prósentum meðan tekjur af blaðasölu drógust saman.²⁷

Hér er rétt að hafa í huga breytingu í öðrum geirum fjölmiðlanna, sjónvarpi og útvarpi. Ólíkt því sem gerðist með dagblöðin fjölgaði ljósvakamiðlum mjög. *Stöð 2* bættist við árið 1986 og rauf þar með einokun *Ríkisútvarpsins* í sjónvarpi. Sjónvarpsstöðvar urðu í fyrsta skipti sex talsins árið 1995 og á tímabilinu 1998–2010 voru innlendar sjónvarpsstöðvar á bilinu níu til þrettán eftir árum.²⁸ Útsendingartími sjónvarpsstöðva fór úr 2.716 klukkustundum árið 1986, í 23.794 klukkustundir árið 1996 og náði hámarki í 106.051 klukkustund árið 2006 áður en hann dróst aftur saman. Samanlagður útsendingartími sjónvarpsstöðva var 86.106 klukkustundir árið 2010, sem var nær 32-falt lengri útsendingartími en árið 1986, þegar fyrsta einkarekna stöðin hóf útsendingar.²⁹ Einkareknum útvarpsstöðvum fjölgaði mjög, úr tveimur árið 1986 í átta árið 1989 og frá 1995 til 2010 urðu þær aldrei færri en fimmtán talsins, en

²⁶ Vef. Útbreiðsla dagblaða 1906 – 2010 (öll blöð). *Hagstofan*. Vefslóð: http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__mid_lun__1_Fjolmidlar__blod/MEN02102.px/table/tableViewLayout1/?rxid=9bc44d27-8358-4d82-bda3-a174806385f1 [sótt 20. mars 2017].

²⁷ Vef. Tekjur fréttablaða 1982 – 2010. *Hagstofan*. Vefslóð: http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__mid_lun__1_Fjolmidlar__blod/MEN02113.px/ [sótt 26. mars 2017].

²⁸ Vef. Sjónvarpsstöðvar og útsendingartími sjónvarps 1986 – 2011 (sjónvarpsstöðvar). Vefslóð: http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__mid_lun__1_Fjolmidlar__sjonvarp/MEN04002.px/table/tableViewLayout1/?rxid=ecbe80d3-7e2f-48a6-a1aa-f288b43965c5 [sótt 20. mars 2017].

²⁹ Vef. Sjónvarpsstöðvar og útsendingartími sjónvarps 1986 – 2011 (útsendingartími). Vefslóð: http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__mid_lun__1_Fjolmidlar__sjonvarp/MEN04002.px/table/tableViewLayout1/?rxid=2aabf6b8-1dcf-4ac2-b285-287747a43bd8 [sótt 20. mars 2017].

fæstar þeirra störfuðu að vísu á landsvísu.³⁰ Undir aldamót kom svo nýr miðill til sögunnar sem átti eftir að grafa undan gengi dagblaðanna þó hann færi hægt af stað.

Nýir miðlar á netinu skapa valkosti við dagblöðin

Í bók Guðjóns Friðrikssonar um sögu fjölmiðlunar á Íslandi, sem var gefin út árið 2000, var eingöngu minnst á netmiðla í einni efnisgrein og með einni mynd og myndatexta. Greint var frá stofnun *mbl.is* og hann kallaður fyrsti fréttavefur landsins og einnig var fjallað um upphaf *Vísis*, vefs höfuðkeppinautarins, *DV*. Þetta var gert í lokakafli bókarinnar þar sem farið var yfir stöðuna um aldamót og nýjustu vendingar í fjölmiðlaútgáfu.³¹ Þessi litla áhersla á vefmiðlana skýrist að hluta af því að handrit bókarinnar var að mestu tilbúið nokkrum árum áður, en uppfært fyrir útgáfu með hliðsjón af nýjustu atburðum. Þó má þetta teljast lýsandi fyrir vægi ólíkra tegunda fjölmiðla á þessum tíma. Dagblöð á borð við *Morgunblaðið* og *DV* voru enn meðal risanna á fjölmiðlamarkaði, þeirra sem höfðu sannað gildi sitt. Enn sem komið er var ekki að sjá að staða þeirra myndi breytast. Fyrstu íslensku fréttavefirnir komu til sögunnar undir lok 20. aldar en þrátt fyrir að miklar vonir væru bundnar við nýjan miðil var hann enn í frumbersku. Hugsanleg áhrif þeirra á fjölmiðil eins og *DV* voru ekki komin í ljós.

Það getur verið erfitt að meta áhrif netsins á aðra miðla út frá opinberum tölum. Hagstofan birti almennt ekki auglýsingatekjur vefsins í opinberum tölum sínum. Undantekningin er að árið 2001 voru auglýsingatekjur fjölmiðla taldar sautján milljónir króna á núverandi verðgildi.³² Þótt vefurinn hafi þá hvorki náð sömu útbreiðslu né áhrifum og síðar varð má teljast ljóst að hér er um vanmat að ræða. Það má að einhverju leyti rekja til þess að fjölmiðlafyrirtæki aðgreindu ekki auglýsingatekjur á netinu frá auglýsingatekjum í öðrum miðlum. Reyndar er rétt að hafa í huga að aðstandendur nýrra íslenskra vefja undir lok 20. aldar lögðu ekki síður áherslu á þá sem verslunarstaði en sem vettvang fyrir auglýsingar. Þetta gerði til dæmis Ásgeir Friðgeirsson, framkvæmdastjóri Íslandsnets sem gaf út netmiðilinn *Strikið* þegar hann ræddi möguleika vefsins í viðtali við *Frjálsa verslun* í ársbyrjun

³⁰ Vef. Einkareknar hljóðvarpsstöðvar eftir landssvæðum 1986 – 2010. *Hagstofan*. Vefslóð: http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__mid_lun__1_Fjolmidlar__hljodvarp/MEN03108.px/table/tableViewLayout1/?rxid=7540d845-f4ee-4966-9f65-0a56a885b163 [sótt 21. mars 2017].

³¹ Guðjón Friðriksson, *Nýjustu fréttir*, bls. 307 og 308.

³² Vef. Auglýsingaútgjöld til fjölmiðla 1993–2005. *Hagstofan*. Vefslóð: http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__mid_lun__1_Fjolmidlar__augl/MEN00102.px/table/tableViewLayout1/?rxid=26a3170f-e490-483d-9ce9-f725e648e141 [sótt 4. maí 2017].

2000. Tekjurnar áttu að koma af auglýsingum, þóknunum fyrir kynningar- og þjónustusvæði auk þóknana fyrir þau viðskipti sem færu í gegnum vefinn. Ásgeir sá fyrir sér að verslun á netinu ykist úr áætluðum 200 milljónum króna árið 1999 í 600 milljónir árið 2000. Í sömu umfjöllun var verðmæti útgáfufyrirtækis *Striksins* metið á 300–400 milljónir króna og vefurinn *Vísir* á 500–850 milljónir. Í þeirri grein var jafnframt áætlað að 70 prósent netverslunar færi í gegnum *Vísi*.³³ Martha Eiríksdóttir, framkvæmdastjóri annars nýs vefs sem nefndist *Torg*, lagði líka áherslu á verslun þegar hún lýsti kostum vefs síns um mitt ár 2000. Þetta væri möguleiki til að gera fyrirtækjum kleift að selja vörur sínar á netinu með litlum tilkostnaði.³⁴ Hvorugur þessara miðla varð þó langlífur. Hvorki auglýsingasala né vefverslun skilaði nægum tekjum. Þó var þetta á tíma þegar almenn bjartsýni ríkti á rekstrarmöguleika á vefnum, tíma sem síðar var kenndur við netbólú og íslenskir fjölmiðlar jafnt sem erlendir áttu þátt í að blása út með umfjöllun sinni.³⁵

Þó svo að ekki séu til opinberar tölur um auglýsingatekjur netmiðla fyrsta áratug aldarinnar eru til áætlanir um slíkt. Birtingahúsið, sem starfað hefur á auglýsingamarkaði frá árinu 2001, hefur áætlað auglýsingatekjur netmiðla út frá rauntölum og öðru mati frá árinu 2004. Samkvæmt því má gera ráð fyrir að árin 2004 til 2006 hafi auglýsingatekjur netsins numið um 320 til 370 milljónum króna, uppfært til núvirðis. Á sama tíma námu auglýsingatekjur dagblaðanna 7,3 til 10,3 milljörðum króna svo tekjur vefins eru aðeins brot af því. Reyndar voru auglýsingatekjur vefmiðla aðeins tvö til þrjú prósent heildarauglýsingatekna árin 2004 til 2006 samkvæmt áætlun Birtingahússins. Þær nálgúðust fjögur prósent og voru um 650 milljónir áður en þær lækkuðu aftur í krónum talið í kringum bankahrunið árið 2008. Frá og með árinu 2009 hefur netið tekið meira til sín meðan aðrir fjölmiðlar hafa gefið eftir.³⁶ Þessar tölur benda sterklega til þess að vefmiðlarnir hafi ekki hoggjið með beinum hætti í auglýsingatekjur annarra miðla upp úr aldamótum, í það minnsta ekki með því að taka frá þeim auglýsingatekjur að ráði. Þótt fyrstu tölurnar í áætlun Birtingahússins séu frá árinu 2004 gefur lág upphæð þeirra til kynna að færsla auglýsinga frá prentmiðlum til netmiðla hafi haft hverfandi áhrif á þann vanda sem

³³ *Frjáls verslun* 1. tbl. 62. árg. 2000. Bls. 66-68.

³⁴ *Frjáls verslun* 7. tbl. 62. árg. 2000. Bls. 30-31.

³⁵ Gylfi Magnússon, „Íslenskir fjölmiðlar og netbólú“, bls. 24.

³⁶ *Birtingahúsið*, [ónefnt skjal um skiptingu auglýsingafjár] og *Vef. Auglýsingatekjur eftir flokkum fjölmiðla 1996 – 2010*. Hagstofan. Vefslóð: http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__midlun__1_Fjolmidlar__augl/MEN00101.pxt/able/tableViewLayout1/?rxid=3b019d0d-3409-45f6-b112-1d513723ca97 [sótt 21. mars 2017].

DV lenti í á fyrstu árum aldarinnar, sem lauk með því að blaðið fór í þrot síðla árs 2003.

Það getur verið erfiðara að mæla óbein áhrif netmiðla á stöðu prentmiðla, einkum á lestur þeirra. Þar getur aðsókn á vefina gefið vísbendingu. Samræmdar vefmælingar, sem sýna aðsókn að vefjum, hófust ekki fyrr en í febrúar 2001 og ekki völdu allir að taka þátt. Þannig bættist *Vísir* ekki í hóp mældra netmiðla fyrr en í maí 2002. Fréttavefur *Morgunblaðsins*, *mbl.is*, bar höfuð og herðar yfir aðra netmiðla í aðsókn, með 84.534 gesti í viku að meðaltali árið 2001. Leitarvefurinn *leit.is* var næstur með 62.975 lesendur og símaskráin á vefnum, *ja.is*, var í þriðja sæti með vel innan við helming af meðallestri *mbl.is*. Vefirnir tveir sem fyrr eru nefndir og kynntir voru með miklum tilkostnaði voru aðeins með 23.690 lesendur í tilfelli *Striksins* og 11.232 heimsóttu *torg.is* í viku hverri. Árið 2002 var meðalgestafjöldi *mbl.is* kominn í 100.049 manns á viku en aðeins 52.848 lögðu leið sína á *Vísi* í viku hverri. Aðsókn að *mbl.is* jókst hratt þessi árin, en *Vísir* stóð fyrst um sinn í stað og náði ekki hundrað þúsund lesenda markinu fyrr en síðla árs 2004 þegar *mbl.is* var kominn í um 170 þúsund lesendur. Frá og með þeim tíma varð líka breyting á samsetningu vinsælustu vefja. Fram að því höfðu leitarvefir á borð við *leit.is* og *ja.is* auk spjallþráðavefsins *hugi.is* verið með vinsælustu vefjum en eftir haustið 2004 komust aðeins alþjóðlegir vefir á borð við *Eve Online* og *Skoost* upp fyrir *mbl.is* og *Vísi* í lestrarmælingum.³⁷

Lestur *Morgunblaðsins* og *DV* dróst saman á þessum árum. Lestur *Morgunblaðsins* fór úr 61,7 prósentum í febrúar 2000 í 50,6 prósent í ágúst 2004. Lestur *DV* hrundi á sama tíma. Hann fór úr 38,0 prósentum í febrúar 2000 í 17,1 prósent í ágúst 2004. Lestur *DV* hélst þó í 35 til 37 prósentum fram á haust 2001, en lækkaði eftir það og var um 30 prósent haustið 2002. Eftir það var lesturinn með sárafáum undantekningum um og undir 20 prósentum, minnst 14,9 prósent síðla árs 2003. Lestur *Morgunblaðsins* hélst nálægt 60 prósentum fram yfir ársbyrjun 2003 þegar hann fór mjög lækkandi. Þessi minnkandi lestur fór vissulega saman við aukna aðsókn að vefmiðlum, en þar var þó komin til sögunnar önnur mikilvæg breyta. Það var tilkoma *Fréttablaðsins* í apríl 2001 sem náði mestu hæðum þegar komið var fram á árið 2003 þegar lesturinn mældist iðulega rétt undir 70 prósentum.³⁸

³⁷ Vef. Veflistinn og Árslistar, *Modernus*, Vefslóðir <http://veflistinn.is/> og http://veflistinn.is/?_a=441&_m=35&_serviceType=1&_serviceId=0 [sótt 4. maí 2017].

³⁸ „Meðallestur á öllum dagblöðum minnkar“, *Morgunblaðið* 15. september 2004, bls. 10.

Það er erfitt að segja til um hvort og að hve miklu leyti aukin aðsókn að vefmiðlum varð til þess að draga úr lestri prentmiðla. Þó má telja líklegt að ákvörðun stjórnenda Frjálsrar fjölmiðlunar um að birta fréttir *Dags* og *DV* á *Vísi* hafi orðið til þess að það drægi úr lestri beggja blaða. Eitt verkefna blaðamanna *Vísis* veturinn 2000–2001 var að setja að kvöldi inn á vefinn fréttir úr tölublaði *Dags* sem kom út næsta dag og eitt morgunverkanna fyrir hádegi var að setja fréttir úr *DV* inn á vefinn, um það leyti eða áður en blaðið komst í lausasölu. Þetta hefur ekki haft mikil áhrif á blaðakaup leigubílstjóra og iðnaðarmanna sem kynnu að lesa blaðið yfir hádegismatnum eða í bílnum. Skrifstofustarfsmaðurinn sem vann við tölvu átti þess hins vegar kost að lesa helstu fréttir blaðsins í vinnunni áður en hann fór í hádegismat og áskrifendur *DV* sem alla jafna þurftu að bíða fram yfir vinnu til að lesa blað dagsins gátu nú lesið fréttir þess á vefnum nokkrum klukkustundum áður en þeir komu heim. Hvatinn til að kaupa áskrift eða einstök tölublöð fór því minnkandi.

Breytt fjölmiðlalandslag með tilkomu *Fréttablaðsins*

Eins og hér hefur verið rakið tók fjölmiðlamarkaðurinn miklum breytingum um aldamót þó að mestu og afdrifaríkustu breytingarnar væru enn fram undan. Þá þegar voru komnar fram vísbendingar um að staða helstu miðla væri að breytast og þeir gætu ekki áfram treyst á fyrri styrk. Nýjar útvarps- og sjónvarpsstöðvar höfðu rutt sér til rúms og netmiðlar komið til sögunnar, en dagblöð sem gefin höfðu verið út um áratugaskeið voru lögð niður. *Morgunblaðið* hafði sem fyrr yfirburðastöðu á prentmarkaði. Þegar blaðalestur var mældur í febrúar árið 2000 lásu 61,7 prósent landsmanna blaðið. Það var reyndar nokkuð lægra hlutfall en í lestrarkönnun árið 1983 þegar það kom fyrir augu 69,8 prósent landsmanna.³⁹ En þessi samdráttur í lestri hafði þó ekki veruleg áhrif á stöðu blaðsins sem var blaða stærst hvort sem lítið var til útbreiðslu, síðufjölda eða auglýsingamagns. Mjög hafði hins vegar dregið úr lestri *DV* samkvæmt sömu könnunum. Árið 1983 munaði aðeins tæpum sex prósentustigum á útbreiðslu þess og *Morgunblaðsins*, en lestur *DV* mældist þá 64,2 prósent. Haustið 2000 var lestur eina síðdegisblaðs landsins kominn niður í 38,0 prósent og munurinn á útbreiðslu blaðanna hafði aldrei verið meiri. Í stað þess að *DV* gæti státað af 92 prósentum af útbreiðslu *Morgunblaðsins* var hlutfallið komið niður í 62 prósent. Þetta var langtímaþróun því að við upphaf tíunda áratugar 20. aldar var

³⁹ *DV*, 5. mars 1983, bls. 4 og 40, *Morgunblaðið*, 5. mars 1983, bls. 2 og 48, og *Morgunblaðið*, 15. september 2004, bls. 10.

farið að draga sundur með blöðunum. Lestur *Morgunblaðsins* mældist alla jafna öðru hvorum megin við 60 prósent, en lestur *DV* á bilinu 45–50 prósent.⁴⁰ Þarna má líka greina áhrif nýrra, ókeypis miðla í útvarpi og að nokkru leyti í sjónvarpi. Fólk virðist hafa minni ástæðu en ella til að kaupa dagblað til að afla sér fréttu og dægradvalar.

Samhliða þessu hurfu litlu blöðin af markaði. *Morgunblaðið* og *DV* voru á níunda áratug 20. aldar stóru blöðin sem gnæfðu yfir *Þjóðviljann*, *Tímann*, *Alþýðublaðið* og *Dag*. Þegar leið að lokum aldarinnar hafði litlu blöðunum fækkað í eitt, *Dag* sem orðið hafði til við sameiningu *Dags* og *Tímans* auk þess sem *Alþýðublaðið* rann að nafninu til inn í útgáfuna. Fáir lásu blaðið⁴¹ og það var rekið með miklu tapi⁴². En meðan *Dagur* var enn gefinn út var *DV* ekki litla blaðið við hlið risans. Það breyttist hins vegar á aðeins örfáum mánuðum.

Í byrjun marsmánaðar árið 2001 bárust fréttir af því að unnið væri að útgáfu nýs dagblaðs, *Fréttablaðsins*, sem dreift yrði ókeypis inn á heimili á höfuðborgarsvæðinu í 75 þúsund eintökum. Skömmu síðar var auglýst eftir því starfsfólki sem á þurfti að halda til að gefa blaðið út.⁴³ Síðasta tölublað *Dags* kom út 17. mars. Þar með var hætt útgáfu blaðs sem hafði reynst Frjálsri fjölmiðlun erfitt í rekstri og svigrúm myndaðist á markaði fyrir nýtt þriðja dagblað. Áður en áhrif nýja blaðsins eru metin er ástæða til að skoða hvað bjó að baki og hver viðbrögð manna við því urðu, sérstaklega þar sem sömu eigendur voru að nýja blaðinu og *DV*. Stofnun *Fréttablaðsins* má bæði lýsa þannig að menn hafi stokkið á tækifæri sem þeir komu auga á og sem varnarviðbrögðum hjá eigendum Frjálsrar fjölmiðlunar við stöðunni sem var komin upp. Á tíu ára afmæli *Fréttablaðsins* lýsti Eyjólfur Sveinsson, útgáfustjóri og einn aðaleigenda blaðsins í upphafi, tvíþættri ástæðu til stofnunar blaðsins. Önnur var sú að Eyjólfur og samstarfsmenn hans hefðu tekið eftir þeirri þróun erlendis að dagblöðin þyrftu að vera færri og stærri en áður til að standa undir sér. Um aldamót var orðið ljóst að *Dagur* væri ekki svarið við þessari þróun, en uppgangur fríblaða í öðrum Norðurlöndum gaf tilefni til að ætla að það form gæti gengið upp á Íslandi. Hin ástæðan var sú að fyrirsjáanlegt þótti að þriðja dagblaðið yrði stofnað við hlið *Morgunblaðsins* og *DV*. Þeir stóðu því frammi fyrir því að stofna þriðja blaðið sjálfir eða láta öðrum eftir að gera það. Með því að stofna þriðja blaðið

⁴⁰ *Morgunblaðið*, 7. nóvember 1992, bls. 25, 30. október 1993, bls. 4, og 18. nóvember 1994, bls. 6.

⁴¹ *Morgunblaðið*, 29. apríl 2000, bls. 6.

⁴² *Hæstaréttardómar* 2003, 4. b. bls. 3888–3889 og *Morgunblaðið*, 21. mars 2001, bls. 10.

⁴³ *Morgunblaðið* 1. mars 2001, bls 4 og 11. mars 2001, bls. E1, *DV* 3. mars 2001, bls. 72.

töldu þeir sig geta stjórnað því hvaða áhrif útgáfa þess hefði á DV sem hafði verið flaggskip Frjálsrar fjölmiðlunar.⁴⁴

Fleiri breytingar urðu í útgáfumálum þessa vordaga árið 2001. Um miðjan apríl, sex dögum áður en fyrsta tölublað *Fréttablaðsins* leit dagsins ljós, var greint frá kaupum hóps fjárfesta á 40 prósentu hlut í Útgáfufélaginu DV sem stofnað var um rekstur DV. Frjáls fjölmiðlun átti áfram 60 prósentu hlut. Meðal nýju eigendanna voru Ágúst Einarsson, Einar Sigurðsson, Hjörtur Nielsen og annar ritstjóra blaðsins, Óli Björn Kárason, sem sagðist í viðtali við *Morgunblaðið* vera sannfærður um að nýja útgáfufélagið yrði arðvænlegt fyrirtæki. Af þeim sökum hefði hann fengið gamla félagið úr útgáfu *Viðskiptablaðsins* með sér í fjárfestahópinn. Eins og hann orðaði það: „Við erum auðvitað að horfa fram á hörkusamkeppni núna á næstu dögum og við ætlum okkur að vera í stakk búnir til þess að mæta henni af fullri hörku.“⁴⁵ Síðar sagði Óli Björn að nýju eigendurnir hefðu gert sér grein fyrir því að staðan væri erfið, en það hefði ekki komið í ljós fyrr en eftir kaupin hversu alvarleg hún var.⁴⁶

Síðla árs 2001 keypti ESÓB-hópurinn þau 60 prósent hlutfjár í Útgáfufélaginu DV sem verið höfðu í eigu Frjálsrar fjölmiðlunar. Skilyrði sem kaupendurnir settu í kaupsamningnum lýsa vel hverjir voru mikilvægustu tekjulíðir DV. Samkvæmt samningnum mátti Frjáls fjölmiðlun ekki stofna til nýrrar samkeppni við DV með beinum eða óbeinum hætti næstu þrjú árin. Þar var ákvæði um bann við útgáfu nýs dagblaðs (*Fréttablaðið* sem þegar var byrjað að koma út var undanþegið), nýs helgarblaðs og helgarútgáfu *Fréttablaðsins* meðan það væri í eigu Frjálsrar fjölmiðlunar. Að auki mátti *Fréttablaðið* ekki selja smáauglýsingar.⁴⁷ Með þessum hætti átti að verja helgarblað DV og stöðu blaðsins á smáauglýsingamarkaði. Kaupin voru í samræmi við ákvæði í upphaflega kaupsamningnum um að hvor hluthafahópurinn gæti keypt hinn út úr Útgáfufélaginu DV.⁴⁸

Því fer fjarri að allir hafi verið sannfærðir um ágæti og möguleika nýja dagblaðsins. Það má meðal annars sjá á umfjöllun viðskiptatímaritsins *Frjálsrar verslunar* sem spurði í fyrirsögn: „Eru DV-feðgar að misstíga sig?“ Þar var bent á að *Fréttablaðið* hæfi göngu sína þegar allir stóru fjölmiðlarnir finndu fyrir minnkandi eftirspurn á auglýsingamarkaði og væru að stíga á bremsurnar. Þar var því líka haldið

⁴⁴ *Fréttablaðið*, 23. apríl 2011, bls. 24.

⁴⁵ *Morgunblaðið*, 18. apríl 2001, bls. 24.

⁴⁶ Viðtal við Óla Björn Kárason 21. apríl 2017.

⁴⁷ *Dómabók Héraðsdóms Reykjavíkur*, dómur í máli nr. E-4794/2002.

⁴⁸ *Frjáls verslun*, 3. tbl. 2002, bls. 30 og 32, og viðtal við Óla Björn Kárason 21. apríl 2017.

fram að Eyjólfur og Sveinn R. Eyjólfsson, faðir hans, hefðu viljað vera fyrri til og þar með reyna að stjórna því hvaða áhrif nýtt dagblað hefði á blaðamarkaði. Þrjár kenningar voru tilteknar um möguleg áhrif nýja dagblaðsins á skiptingu auglýsinga. Sú fyrsta var að *DV* yrði fyrst og fremst fyrir barðinu á nýja dagblaðinu, önnur að það myndi ekki taka auglýsingatekjur frá ljósvakamiðlum og sú þriðja að það gæti orðið til að draga máttinn úr *Morgunblaðinu* og þar með opna auglýsingamarkaðinn upp á gátt.⁴⁹ Eins og komið verður að síðar gengu fyrsta og þriðja kenningin eftir, en misjafnlega hratt.

Í opinberum yfirlýsingum vorið 2001 lögðu aðstandendur blaðanna áherslu á tækifærin sem væru fram undan.

Höfundur hefur ekki aðgang að minnisblöðum eða dagbókum frá þessum tíma sem lýsa annarri skoðun. En sumir töldu sig þó hafa séð hættumerkin. Jónas Kristjánsson, sem var ritstjóri *DV* frá stofnun blaðsins árið 1981 þar til nýir eigendur sögðu honum upp í árslok 2001, lýsti erfiðri stöðu *DV* um aldamót í starfsævisögu sinni sem kom út árið 2009. Jónas sagði að fjárhagsstaða blaðsins hefði farið versnandi upp úr 1995 samhliða því að eigendur Frjálsrar fjölmiðlunar fjárfestu á sífellt fleiri sviðum. Þarna hafi verið svo komið að „fjármagn lak stríðum straumum úr fyrirtækinu í stórveldisdrauma“.⁵⁰ Síðar sagðist hann telja að mönnum hafi verið það „augljóst“ að *DV* væri á fallanda fæti þegar þeir ákváðu að stofna *Fréttablaðið*. „Við gerðum engar væntingar um að *DV* myndi ganga“. Sjálfur átti Jónas ekki lengur hlut í útgáfufélagi *DV*.⁵¹ Gunnar Smári Egilsson, sem var lykilmáður í stofnun og útgáfu *Fréttablaðsins* og hafði áður lagt stofnun fríblaðs til við forvígismenn Frjálsrar fjölmiðlunar, telur að áætlanir feðganna Sveins R. Eyjólfssonar og Eyjólfss Sveinssonar hefðu gengið út á að nýja blaðið, sem dreift væri í hús að morgni, tæki mun meiri auglýsingatekjur af *Morgunblaðinu* en síðdegisblaðinu *DV*. Sjálfur hafi hann verið efins um slíkt og talið að nýtt blað gæti náð til sín miklu af auglýsingum frá *Morgunblaðinu*, „fellt“ það, en ekki án þess að „stíga á *DV*“ um leið. Þessu mati hans á stöðunni hefði ekki verið vel tekið af mönnum sem ætluðu að gefa út *DV* og *Fréttablaðið* jöfnum höndum.⁵²

Viðbrögð starfsmanna *DV* virðast hafa einkennst af efasemdum um nýju útgáfuna. Það kom skrýttinn svipur á blaðamenn þegar tilkynnt var um stofnun

⁴⁹ *Frjáls verslun*, 3. tbl. 2001, bls. 32–37.

⁵⁰ Jónas Kristjánsson, *Frjáls og óháður*, bls. 114–115.

⁵¹ Viðtal við Jónas Kristjánsson 24. október 2016.

⁵² Viðtal við Gunnar Smára Egilsson 23. október 2016.

Fréttablaðsins sagði einn þeirra, Páll Ásgeir Ásgeirsson, umsjónarmaður helgarútgáfu *DV*, þegar hann rifjaði upp síðustu misserin á *DV* fyrir gjaldþrot. Mikil breyting hefði orðið á því hvernig starfsfólk upplifði rekstur og fjárhagsstöðu blaðsins á einum áratug. Um 1990 hefðu starfsmenn blaðsins talið að smáauglýsingasalan ein og sér stæði undir megninu af útlögðum kostnaði *DV*, annað væri hagnaður. Um aldamót var komin upp ný staða og þrálátur orðrómur um „stórfelld fjárhagsvandræði leið um gangana eins og reykur“.⁵³ Sá orðrómur átti við rök að styðjast þó að það yrði ekki gert opinbert fyrir en síðar. Frá ársbyrjun 1997 fram á mitt ár 2001 tapaði Frjáls fjölmiðlun, útgefandi *DV*, hálfum milljarði króna.⁵⁴ Þar ber þó að hafa í huga að um 20 fyrirtæki heyrðu undir Frjálsa fjölmiðlun á þessum tíma og gengi þeirra var mjög misjafnt. Slæmur rekstur sumra félaga gat þó haft neikvæð áhrif á önnur þegar fé var flutt milli félaga.

Fréttablaðið varð til við þessar aðstæður á fjölmiðlamarkaði. Reksturinn reyndist erfiður frá upphafi. Útgáfan var illa fjármögnuð og var háð því að greiðslur fyrir auglýsingabirtingar bærust hratt og vel. Þegar það gerðist ekki átti útgáfufélagið í vandræðum með að standa við skuldbindingar sínar gagnvart starfsfólki og öðrum. Þrátt fyrir þessa erfiðleika hafði útgáfa þess mikil áhrif á aðra fjölmiðla eins og sjá mátti í fréttaskýringu *Frjálsrar verslunar* á fyrri hluta árs 2002, þar sem líka var gerð tilraun til að útskýra ástæðurnar að baki því að *Fréttablaðið* var stofnað. Þar kom fram að feðgarnir Sveinn og Eyjólfur, sem nýlega höfðu selt allan hlut sinni í Útgáfufélagi *DV*, reru óvæntan lífróður sem enginn hefði séð fyrir. Þeir hefðu skuldbettað sig til hlutabréfakaupa og tapað miklu þegar hlutabréfaverð lækkaði. Ljóst væri hvers vegna þeir hefðu ráðist í útgáfu *Fréttablaðsins*: „Núna liggur svarið uppi, þetta var gert í örvæntingu“. Í fréttarskýringunni er einnig fjallað um erfiðan rekstur annarra fjölmiðla og samdrátt á auglýsingamarkaði og komist að þeirri niðurstöðu að *Fréttablaðið* hefði augljóslega gert *Morgunblaðinu* og *DV* mikinn grikk með undirboðum á auglýsingamarkaðnum og sömuleiðis höggvið skarð í áskrifendahóp þeirra. Jafnframt var því haldið fram að það versta sem gæti komið fyrir keppinauta *Fréttablaðsins* væri að fjársterkur aðili keypti það og styrkti stoðir rekstursins.⁵⁵ Sú varð raunin áður en langt um leið.

⁵³ Páll Ásgeir Ásgeirsson, „Daginn sem skipið sökk“, bls. 36–38.

⁵⁴ *Hæstaréttardómar* 2003, 4. bindi, bls. 3888–3889.

⁵⁵ *Frjáls verslun* 3. tbl. 2002, bls. 28–29.

Niðurstöður fréttaskýringa *Frjálsrar verslunar* sem nefndar eru hér að ofan fá stöð í mælingum á þessum árum. Auglýsingamarkaðurinn dróst saman að raunvirði um 12,4 prósent árið 2001 miðað við fyrra ár og um 2,9 prósent til viðbótar árið 2002.⁵⁶ Þær tekjur sem eftir stóðu skiptust milli fleiri fjölmiðla en áður með tilkomu *Fréttablaðsins*. Undirboð nýs, útbreidds dagblaðs gátu gert öðrum fjölmiðlum erfiðara fyrir en ella að ná til sín auglýsingafé. Að auki fækkaði þeim heimilum sem voru með áskrift að dagblaði. Árið 2000 voru að jafnaði 64 af hverjum hundrað heimilum með áskrift að einu eða fleiri dagblöðum. Árið 2002 var það hlutfall komið niður í 52 af hundraði heimila. Sú þróun hélt áfram. Árið 2003 var innan við helmingur heimila með áskrift að dagblöðum og frá árinu 2006 til 2009 voru aðeins um 30 af hverjum hundrað heimilum í áskrift að dagblaði. Sama þróun birtist þegar lítið er til þeirra sem voru með áskrift að fleiri en einu blaði. Árið 2000 var tunda hvert heimili með áskrift að tveimur dagblöðum, en þeim fór fækkandi, niður í sex heimili af hundrað árið 2003, fjögur næstu tvö ár og enn færri eftir það.⁵⁷

Fjölmiðlakannanir Gallups um útbreiðslu einstakra fjölmiðla segja svipaða sögu. Útgáfa *Fréttablaðsins* hafði fljótt áhrif á lestur annarra dagblaða. Lestur *Morgunblaðsins* fór úr 61,7 prósentum í febrúar árið 2000 í 50,6 prósent í ágúst árið 2004. Lestur *DV* minnkaði enn hraðar. Að hausti árið 2000 lásu 40,3 prósent landsmanna *DV* að staðaldri. Ári síðar var lesturinn kominn í rúm 35 prósent, eftir hálfis árs útgáfu *Fréttablaðsins*. Þegar komið var fram á mitt ár 2002 lásu um 30 prósent landsmanna blaðið samkvæmt könnun Gallups. Frá og með hausti 2002 seig hratt á ógæfuhliðina og samkvæmt síðustu lestrarmælingu fyrir gjaldþrot Útgáfufélagsins *DV* lásu innan við 20 prósent landsmanna blaðið á haustdögum 2003. Þetta gerðist samhliða því að lestur *Fréttablaðsins* jókst. Í fyrstu könnuninni þar sem lestur nýja blaðsins var mældur reyndist það sjónarmun stærra en *DV*, en eftir það breikkaði bilið hratt. Í mars árið 2003 urðu þau tímamót að *Fréttablaðið* varð mest lesna blaðið, þegar 61,7 prósent landsmanna lásu það en 52,3 prósent *Morgunblaðið*. Í fyrsta sinn var lestraraukning *Fréttablaðsins* minni en samdrátturinn í lestri hinna dagblaðanna. Frá vori 2003 skiptust íslensku dagblöðin í þrennt. *Fréttablaðið* naut

⁵⁶ Vef. Hagstofan, Auglýsingatekjur eftir flokkum fjölmiðla 1996–2010. Vefslóð http://px.hagstofa.is/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__mid_lun__1_Fjolmidlar__augl/MEN00101.px/table/tableViewLayout1/?rxid=6376d196-fd5b-4916-87bb-72da13d766bf [sótt 4. maí 2017]. Höf. hefur reiknað verð til raungildis í febrúar 2017.

⁵⁷ Vef. Hagstofan, Hlutfall heimila með áskrift að dagblöðum 1995–2009. Vefslóð: http://px.hagstofa.is/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__mid_lun__1_Fjolmidlar__blod/MEN02116.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cd047555-40fc-4829-96a9-cabbd7dae609 [sótt 4. maí 2017].

áberandi mestrar útbreiðslu með nærri 70 prósentu lestur. Um það bil helmingur landsmanna las *Morgunblaðið*, en *DV* var orðið litla blaðið á dagblaðamarkaði sem aðeins um fimmtungur landsmanna og þaðan af minna las.⁵⁸

Þrátt fyrir lestraraukningu *Fréttablaðsins* gekk reksturinn illa framan af. Það birtist meðal annars í því að blaðburðarbörn fengu ekki alltaf greitt fyrir vinnu sína, sérstaklega þegar leið að sumri árið 2002.⁵⁹ Blaðamenn *Fréttablaðsins* lentu í sömu erfiðleikum sem leiddi til innheimtumáls gegn útgáfufélaginu.⁶⁰ Þeir áttu enn inni vangoldin laun þegar útgáfa blaðsins féll niður í júlí sem fengust ekki greidd fyrr en tæpum þremur árum síðar, að gengnum dómi Hæstaréttar.⁶¹

DV reiddi ekki betur af. Í apríl 2002 flutti blaðið úr húsinu í Þverholti sem hafði verið byggt utan um starfsemi blaðsins í nýjar höfuðstöðvar í Skaftahlíð. Hálfum mánuði síðar var tilkynnt um fyrstu uppsagnir starfsmanna. Þegar á leið var fólki sagt upp um hver mánaðamót. Eftir gjaldþrot blaðsins sagði Páll Ásgeir Ásgeirsson, umsjónarmaður helgarblaðs *DV*, að síðasta árið hefðu allir starfsmenn vitað að *DV* væri dauðadæmt, en samt haldið í vonina um ríkan fjárfesti sem myndi bjarga blaðinu.⁶² Daginn fyrir ársafmæli *Fréttablaðsins* skrifaði Jónas Kristjánsson, sem sagt hafði verið upp á *DV* nokkrum mánuðum áður, að *Fréttablaðið* væri farið að veita *Morgunblaðinu* harða samkeppni og væri búíð að ýta *DV* „í vonlausa stöðu langt að baki hinum“. ⁶³ Þó ummæli Jónasar megi að einhverju leyti túlka sem viðbrögð við starfslokum sínum á *DV* og sem hluta af samkeppni blaðanna var ljóst að staða *DV* fór versnandi.

Það var þó *Fréttablaðið* sem þraut örendi á undan *DV*. Síðasta tölublað þess á vegum upphaflega útgáfufélagsins, *Fréttablaðsins ehf.*, kom út 25. júní 2002. Aðalfréttin á forsíðu fjallaði um eigendaskipti á blaðinu.⁶⁴ Blaðið var aðeins sextán blaðsíður í stað 24 og allt unnið um kvöldið þar sem blaðamenn höfðu lagt niður störf til að knýja á um launagreiðslur. Þeir samþykktu að gefa út eitt síðasta blað að beiðni ritstjórans Gunnars Smára Egilssonar sem hafði síðustu vikur lítið komið að blaðinu en einbeitt sér að því að finna kaupendur að blaðinu sem gætu rekið það áfram.

⁵⁸ *Morgunblaðið*, 15. september 2004, bls. 10, og *Fréttablaðið*, 2. maí 2003, bls. 4.

⁵⁹ Meðal annars *DV*, 24. apríl 2002, bls. 36, 25. júní 2002, bls. 16–17, 10. júlí 2002, bls. 6, og 16. júlí 2002, bls. 6. *Morgunblaðið* 28. maí 2002, bls. 52 og 29. júní 2002, bls. 58.

⁶⁰ *DV* 16. mars 2002, bls. 6.

⁶¹ *Hæstaréttardómar* 2005, 1. bindi, bls. 787–792.

⁶² Páll Ásgeir Ásgeirsson, „Daginn sem skipið sökk“, bls. 41 og 45.

⁶³ Jónas Kristjánsson, „Fjölmíðlun í uppnámi“, *Fréttablaðið* 22. apríl 2002, bls. 10.

⁶⁴ *Fréttablaðið* 25. júní 2002, bls. 1.

Stjórnendur *DV* gátu þó ekki varpað öndinni léttar. Gjaldþrotið þýddi ekki endalok *Fréttablaðsins*. Að útgáfu þess komu nýir fjársterkir eigendur, fremstur í flokki Jón Ásgeir Jóhannesson sem kenndur var við Baug. Þetta var það sem varað hafði verið við í umfjöllun *Frjálsrar verslunar* að væri það versta sem gæti komið fyrir aðstandendur *DV* og *Morgunblaðsins*. Kaupverðið var fimmtán milljónir en hækkaði í 25 milljónir snemma árs 2003 þegar skiptastjóri *Fréttablaðsins* ehf. hótaði að rifta kaupunum.⁶⁵ Enn þrengdist um stöðu *DV*. Að ofan er lýst minnkandi lestri og tíðum uppsögnum. Nýja útgáfufélagið var mjög skuldsett og það gerði reksturinn enn erfiðari.⁶⁶ Þegar komið var fram á haust árið 2003 stóð rekstur Útgáfufélagsins *DV* ekki undir sér og forsvarsmenn félagsins fengu samþykka greiðslustöðvun fyrri hluta septembermánaðar. Þá voru skuldir áætlaðar 1.117 milljónir króna. Eignir voru metnar á 786 milljónir en þar af var viðskiptavild metin á um 500 milljónir. Í úrskurði Héraðsdóms Reykjavíkur um greiðslustöðvunina kom fram að Útgáfufélagið *DV* hafði verið rekið með tapi árin 2001, 2002 og þá átta mánuði sem voru liðnir af árinu 2003. Stefnt var að því að minnka rekstrarkostnað um hundrað milljónir króna á ári og færa niður allt hlutfé.⁶⁷ Á móti því átti að koma nýtt hlutfé upp á 400 milljónir króna.⁶⁸

Þrátt fyrir greiðslustöðvun og tilraunir til að endurskipuleggja reksturinn varð gjaldþroti Útgáfufélagsins *DV* ekki forðað. Síðasta tölublað *DV* var gefið út á vegum Hamla, dótturfélags Landsbankans, eftir að Útgáfufélagið *DV* var lýst gjaldþrota.⁶⁹ Kröfur í búið námu 1,2 milljörðum króna.⁷⁰ Landsbankinn var einn helsti lánadrottinn blaðsins. Næsta tölublað *DV* kom ekki út fyrr en rúmri viku síðar og þá var blaðið gefið út af Frétt ehf., útgáfufélagi *Fréttablaðsins*. Næstum aldarfjórðungs sögu blaðsins sem stórveldis á fjölmiðlamarkaði var lokið og í staðinn var það orðið að „lítla blaðinu“ í útgáfufélagi þess blaðs sem hafði sennilega haft mest um það að segja hversu hröð hnignun *DV* var undir lokin.

Útgefendur *Fréttablaðsins* og *Morgunblaðsins* reyndu báðir að eignast útgáfuréttinn að *DV*. Þeir fyrrnefndu höfðu betur. Fulltrúar Hamla sögðu í yfirlýsingu að ástæða þess væri sú að útgefendur *Fréttablaðsins* hefðu þegar lýst áhuga á að kaupa *DV* meðan á greiðslustöðvun útgáfufélags þess stóð. Þess vegna væri fljótlega að

⁶⁵ *Hæstaréttardómar* 2005, 1. bindi, bls. 788–789.

⁶⁶ Viðtal við Óla Björn Kárasón 21. apríl 2017.

⁶⁷ *Morgunblaðið*, 11. september 2003, bls. 6.

⁶⁸ *Morgunblaðið*, 11. september 2003, bls. 6.

⁶⁹ *DV*, 5. nóvember 2003, bls. 2.

⁷⁰ *DV*, 16. mars 2004, bls. 8.

ganga frá samningum við þá og tryggja áframhaldandi útgáfu DV með því að selja Frétt ehf. réttindin. Hallgrímur Geirsson, framkvæmdastjóri Árvakurs, útgefanda *Morgunblaðsins*, lýsti hins vegar þeirri skoðun sinn að Frétt ehf. og Landsbankinn hefðu verið búin að semja um að Útgáfufélagið DV yrði tekið til gjaldprotaskipta og protabúið selt Frétt ehf.⁷¹ Þar sem búið var að taka fyrirtækið til gjaldprotaskipta gat nýr útgefandi hafið útgáfu blaðsins á ný án þess að vera bundinn af ráðningarsamningum við starfsmenn eða öðrum skuldbindingum.

Frjáls fjölmiðlun, sem hafði lengst af gefið DV út eða frá stofnun þess árið 1981 til ársins 2001, var tekið til gjaldprotaskipta í upphafi júlí 2002 að kröfu Frjálsa lífeyrissjóðsins og Sparisjóðs Hafnarfjarðar.⁷² Sigurður Gizurarson skiptastjóri taldi þetta „stærsta og flóknasta gjaldprotamál fyrr og síðar“. Flækjustigið var mikið vegna þess að um 20 fyrirtæki tengdust Frjálsri fjölmiðlun með einum eða öðrum hætti og höfðu verið seld eða lögð niður á síðustu mánuðum fyrir gjaldprot. Eina féð sem fékkst upp í kröfur upp á 2,2 milljarða króna kröfur var 330 milljóna króna greiðsla fyrir 60 prósent hlut Frjálsrar fjölmiðlunar í Útgáfufélaginu DV. Það fé innheimti Sigurður af lánardrottnum Frjálsrar fjölmiðlunar sem höfðu tekið greiðsluna upp í skuldir Frjálsrar fjölmiðlunar þegar gengið var frá kaupunum.⁷³

Hæstaréttardómur í deilu Sveins Eyjólfssonar og Ágústs Einarssonar um kaup þess síðarnefnda á fimm prósent hlut í Frjálsri fjölmiðlun varpar nokkru ljósi á verðmætin sem voru undir. Ágúst keypti hlutinn á 105,4 milljónir króna í apríl 2001, samhliða kaupum ESÓB á 40 prósent hlutafjár í Útgáfufélaginu DV og fimmtán mánuðum áður en Frjáls fjölmiðlun var tekin til gjaldprotaskipta. Það jafngilti því að fyrirtækið í heild væri 1,9 milljarða króna virði. Ágúst neitaði hins vegar að greiða kaupverðið að fullu þegar hann varð þess áskynja að fjárhagsstaða félagsins hefði verið mun verri á þessum tíma en hann hafði talið. Þegar málið kom til kasta dómstóla mátu dómkvaddir matsmenn raunverulegt verðmæti Frjálsrar fjölmiðlunar, miðað við sjóðstreymi, á 711 milljónir króna. Það er um þriðjungur kaupverðsins. Fram kom í matsskýrslunni að Frjáls fjölmiðlun hefði tapað hálfum milljarði króna frá árinu 1997 fram á mitt ár 2001, og að árið 2000 hefði tapið að mestu verið vegna útgáfu dagblaðsins *Dags*. Kaupverð ESÓB ehf. á 40 prósent hlut í Útgáfufélaginu DV var

⁷¹ *Morgunblaðið*, 7. nóvember 2003, bls. 6 og 64.

⁷² *Hæstaréttardómar* 2002, 3. bindi, bls. 2455–2456 og bls. 2458.

⁷³ DV, 27. janúar 2004, bls. 10.

260 milljónir í apríl. Það jafngilti því að *DV* væri metið á 650 milljónir króna í apríl 2001, tæpar 1.400 milljónir króna miðað við verðlag í apríl 2017.⁷⁴

Staða *DV* var orðin erfið í ársbyrjun 2001. Blaðið hafði þá misst þriðjung lestrar síns frá því það var útbreiddast árið 1983. Ofan á það bættist erfið staða móðurfélagsins Frjálsrar fjölmiðlunar um aldamót. Breytingin næstu þrjú árin var hins vegar meiri og hraðari en hægt var að sjá fyrir. Blaðið varð illa úti í samkeppninni við *Fréttablaðið*. Það sem átti að skjóta styrkari stoðum undir rekstur Frjálsrar fjölmiðlunar varð *DV* að falli þegar bæði lesendur og auglýsendur sneru baki við blaðinu.

Nýtt dagblað umturnar auglýsingamarkaðnum

Þótt *DV* væri löngum annað stóru blaðanna á íslenskum dagblaðamarkaði var það veikara á auglýsingamarkaði en *Morgunblaðið*, sérstaklega þegar komið var fram undir aldamót. Þá var áætlað að *Morgunblaðið* fengi þrjú fjórðu af öllum auglýsingatekjum dagblaðanna, en að *DV* og *Dagur* fengju fjórðung samanlagt.⁷⁵ Auglýsingatekjur voru ein af frumforsendunum fyrir vexti dagblaða á 20. öld sem rekin voru á markaðsforsendum.⁷⁶ Þetta átti jafnt við héraðs sem erlendis. Markaðsdrifnu dagblöðin, einkum *DV* og *Morgunblaðið*, treystu bæði á tekjur af blaðasölu og auglýsingum til að vaxa og dafna. Auglýsingar stóðu undir rétt rúmlega helmingi tekna íslenskra dagblaða á árunum 1984–1997, en eftir það fór hlutur auglýsinga mjög vaxandi og voru tekjur af þeim orðnar fjórfalt meiri en tekjur af blaðasölu árið 2007.⁷⁷

Það var við þessar aðstæður sem útgáfa *Fréttablaðsins* hófst og ógnaði stöðu *DV* og *Morgunblaðsins*. Á sama tíma varð um 15 prósentu samdráttur í auglýsingasölu dagblaðanna sem minnkaði tvö ár í röð, 2001 og 2002.⁷⁸ Nýr miðill

⁷⁴ *Hæstaréttardómar* 2003, 4. bindi, bls. 3888–3890.

⁷⁵ *Frjáls verslun* 3. tbl. 62. árg. (2001), bls. 37. Tölurnar í þeirri umfjöllun eru í samræmi við tölur Hagstofunnar um samanlagðar auglýsingatekjur dagblaða árið 2000.

⁷⁶ Sjá meðal annars Denis McQuail, *McQuail's Mass Communication Theory*, bls. 29–31; um tilurð dagblaða sem fjölmiðil sem náði til meirihluta íbúa á ákveðnum svæðumsjá Jones, Alex S., *Losing the News*, bls. 125–127, um hvernig vöxtur *The New York Times* er meðal annars rekinn til verðlækkunar á útsöluverði blaðsins sem dró að fjölda nýrra lesenda og þar með fleiri auglýsendur; og Leonard Downie Jr. og Michael Schudson, „The Reconstruction of American Journalism“, bls. 57, um hvernig þetta útgáfuform varð grunnurinn að blaðaútgáfu næstu áratuga sem byggði á tveimur megin tekjustofnum, auglýsingum og áskriftum/lausasölu.

⁷⁷ Vef. Tekjur fréttablaða 1982–2008 (dagblöð), *Hagstofan*. Vefslóð:

http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__mid_lun__1_Fjolmidlar__blod/MEN02113.px/table/tableViewLayout1/?rxid=fe4e4d51-43f7-4565-8972-ca235d0303d8 [sótt 6. maí 2017].

⁷⁸ Sama heimild.

hlaut því að taka tekjur frá þeim sem fyrir voru. Þar var *DV* veikt fyrir. Reynslan í Bandaríkjunum á 20. öld hafði visst forspárgildi. Hún sýndi að þegar eitt blað væri orðið stærst í hverri borg flykkust bæði auglýsendur og lesendur að því og það náði yfirburðastöðu á sínu dreifingarsvæði.⁷⁹ Hér var staðan frábrugðin að því leyti að tveir í hverri grein gátu dafnað, en staðan var erfið fyrir þann þriðja. *DV* var áberandi næststærsta dagblaðið á Íslandi eftir sameiningu *Dagblaðsins* og *Vísis* og naut góðs af þeirri stöðu, en hættan var sú að missti blaðið þá stöðu gæti verið erfitt að stöðva missi bæði lesenda og auglýsenda.⁸⁰

Þegar kemur að gerð auglýsingaáætlana fyrir stærri fyrirtæki er gott að hafa í huga að þeir fjölmiðlar sem hafa mesta útbreiðslu gegna hlutverki burðarmiðla. Þar er reynt að höfða til sem flestra. Aðrir miðlar eru þá viðbót til að koma auglýsingum á framfæri við þá sem burðarmiðlarnir ná ekki til. Markmiðið með því er að tryggja að auglýsingarnar komi fyrir augu ákveðins hundraðshluta landsmanna. Skipting auglýsingatekna tekur mið af þessu. Mest streymir til þeirra stærstu en minna til þeirra litlu. Minni miðlar geta þó hentað þeim vel sem hafa minna fé til að verja í auglýsingar og þurfa ekki að ná til jafn margra og stærstu auglýsendur.⁸¹ Samkvæmt því var viðbúið að dvínandi lestur *DV* leiddi til minnkandi auglýsingatekna. Eftir því sem *Fréttablaðið* náði til sín meiri auglýsingatekjum urðu aðrir fyrir tekjutapi. Þetta átti sérstaklega við fram til ársins 2003 þegar velta á auglýsingamarkaði fór vaxandi á ný.

Áhrif *Fréttablaðsins* á auglýsingamarkaðinn hafa nokkuð verið rannsökuð, en þá einkum til að varpa ljósi á afmarkaða þætti blaðaútgáfu eða áhrif eigenda. Þær rannsóknir hafa oft einungis byggst á samanburði *Fréttablaðsins* og *Morgunblaðsins*, en *DV* hefur verið sleppt. Rannsóknir Birgis Guðmundssonar sýna þó vel hvernig tilkoma *Fréttablaðsins* gjörbreytti stöðunni á dagblaðamarkaði þannig að nýja fríblaðið varð meginvettvangur auglýsingabirtinga í dagblöðum í stað *Morgunblaðsins*. Sú þróun tók aðeins þrjú ár, frá árinu 2002 til ársins 2005. Á þeim tíma stóð fjöldi auglýsingasíðna í *Morgunblaðinu* nokkurn veginn í stað, en

⁷⁹ Paul Starr, „Godbye to the Age of Newspapers“, *Will the Last Reporter Out Please Turn Out the Lights*, bls. 22.

⁸⁰ Viðtal við Þórmund Bergsson 14. október 2016. Þórmundur hefur starfað á íslenskum auglýsingamarkaði frá árinu 1986, síðustu tólf árin sem framkvæmdastjóri Media Com. Hann var auglýsingastjóri *Fréttablaðsins* 2002 – 2005. Lýsing hans á íslenskum fjölmiðlamarkaði er í takt við greiningu Birgis Guðmundssonar á stöðunni í kringum aldamót, sjá: Birgir Guðmundsson, „Tilkoma ókeypiss dagblaðs – breyttur veruleiki?“, bls. 276 – 277.

⁸¹ Meðal annars viðtal við Huga Sævarsson, framkvæmdastjóra Birtingahússins, 15. mars 2017, og viðtal við Þórmund Bergsson 14. október 2016.

auglýsingasíður í *Fréttablaðinu* þrefölduðust. Auglýsingasíður í *Morgunblaðinu* fóru úr 44 að meðaltali árið 2000 niður í 16 árið 2010. Auglýsingasíðum í *Fréttablaðinu* fjölgaði úr 13 árið 2002 í 48 árið 2007 þegar mest varð og voru 39 talsins árið 2010. DV er ekki tekið með í rannsóknunum fyrr en á árunum 2008–2010 og eru þá töluvert færri auglýsingar í því en í hinum blöðunum eða 10 til 18 síður.⁸²

Umdeilanlegri eru tvær rannsóknir þar sem leidd eru rök að því að eigendatengsl ráði miklu eða jafnvel mestu um það hversu mjög auglýsingum fjölgaði í *Fréttablaðinu*. Hildur Kolbeins taldi ljóst að *Fréttablaðið* hefði fengið drjúgan hluta af auglýsingatekjum sínum frá fyrirtækjum Baugs eftir að Baugur eignaðist stærstan hlut í blaðinu, nóg til að halda því gangandi. Þetta túlkaði hún sem „greinileg tengsl á milli eignarhalds og auglýsinga“ og taldi ástæðu til að kanna afskipti eigenda af fjölmiðlum sínum.⁸³ Sá galli var þó á rannsókninni að Hildur taldi aðeins með hluta auglýsinga í rannsókn sinni og sleppti alfarið aukablaðinu, sem bar heitið „Allt“, en það stóð undir stórum hluta auglýsingatekna *Fréttablaðsins*. Á þetta bentu þeir Þorsteinn Pálsson, ritstjóri blaðsins, og Ari Edwald, forstjóri útgáfunnar, þegar þeir svöruðu gagnrýni Hildar.⁸⁴ Gagnrýni þeirra er réttmæt. Í rannsókn sinni leit Hildur framhjá mikilvægum tekjuliðum *Fréttablaðsins* og dró því víðtækari ályktanir en hægt hefði verið hefði hún hefði lagt allar auglýsingatekjur blaðsins til grundvallar.

Ragnhildur Þórðardóttir rannsakaði þróun auglýsingabirtinga í *Fréttablaðinu* og *Morgunblaðinu* árin 2002 og 2008 út frá verðskráum um auglýsingar. Niðurstaða hennar var sú að fyrirtæki tengd Baugi hefðu þegar í maí 2002, áður en Baugur keypti sig inn í *Fréttablaðið*, auglýst meira í blaðinu en svo að skýra mætti það á muninum á svokölluðu snertiverði þess og *Morgunblaðsins*. Það verð er fengið með því að deila í auglýsingaverð með fjölda lesenda og skilgreina þannig kostnað við að ná til hvers lesanda blaðs. Ragnhildur taldi að mismunandi snertiverð gæfu engan veginn skýringu á því að auglýsingar fyrirtækja í eigu Baugs voru því sem næst horfnar úr *Morgunblaðinu* (0,9%) en voru 13,5 prósent auglýsinga í *Fréttablaðinu* þegar komið var fram á árið 2008.⁸⁵ Gallinn við rannsóknina er að Ragnhildur hafði ekki aðgang að auglýsingasamningum heldur varð hún að reiða sig á opinberar verðskrár. Þær sýna ekki þá afslætti sem stórir auglýsendur geta fengið í samningnum um

⁸² Birgir Guðmundsson, „Tilkoma ókeypiss dagblaðs – breyttur veruleiki?“, bls. 279 – 280 og Birgir Guðmundsson, „Íslensk dagblöð fyrir og eftir hrún“, bls. 120.

⁸³ Hildur Kolbeins, „Af kaupmönnum og hjartans börnum“, bls. 267 – 268.

⁸⁴ *Fréttablaðið* 28. október 2006, bls. 4, og *Morgunblaðið* 28. október 2006, bls. 14. Einnig staðfest af viðmælendum sem þekkja til rekstrar *Fréttablaðsins* á þessum tíma.

⁸⁵ Ragnheiður Þórðardóttir, „Hafa eignatengsláhrif á auglýsingar?“, bls. 34 – 45.

auglýsingabirtingar og geta stórlækkað verð. Þetta kemur í veg fyrir að hægt sé að reikna raunverulegt snertiverð og draga af því miklar ályktanir. Rannsókn Ragnheiðar sýndi þó fram á athyglisverðan hlut: að fyrirtæki í eigu Baugs voru þegar farin að kaupa auglýsingabirtingar í *Fréttablaðinu* áður en Baugur eignaðist stóran hlut í blaðinu. Þau viðskipti jukust síðan verulega eftir að Baugur eignaðist blaðið.

Þessar rannsóknir eru innlegg í umræðu um hvort og þá hvernig eignatengsl réðu auglýsingakaupum fyrirtækja í eigu Baugs. Þau hættu að auglýsa í *DV*⁸⁶ og beindu sífellt stærri hluta auglýsingakaupa sinna til *Fréttablaðsins*. Þá þróun má rekja til þess hvernig *Fréttablaðið* var endurreist. Gunnar Smári Egilsson, ritstjóri blaðsins, fékk Jón Ásgeir Jóhannesson, forsvarsmann Baugs, til að setja hlutafé í útgáfuna. Rökin voru meðal annars þau að aukin samkeppni myndi leiða til það mikilla verðlækkana á auglýsingum í *Morgunblaðinu* að það eitt og sér stæði undir hlutafjárframlaginu.⁸⁷ Eignatengsl skýra því að hluta hvers vegna fyrirtæki í eigu Baugs fluttu auglýsingar sínar úr *DV* og *Morgunblaðinu* í *Fréttablaðið* seinni hluta árs 2002 og á árinu 2003. Þau skýra hins vegar alls ekki þær miklu breytingar sem urðu á auglýsingamarkaði í dagblöðum. Frá markaðssjónarmiði var alltaf líklegt að sífellt fleiri stórir auglýsendur flyttu viðskipti sín til *Fréttablaðsins* frá öðrum blöðum eftir því sem lestur þess jókst og lestur annarra dagblaða dróst saman. Lestur *Fréttablaðsins* fór úr því að vera jafnmikill lestri *DV* í fyrstu mælingu á lestri blaðsins 2001 í að vera þrefalt meiri þegar komið var fram á vor 2003. Á sama tíma náði blaðið forskoti á *Morgunblaðið* í lestri. *Fréttablaðið* var því hvað útbreiðslu varðar orðið að helsta kosti þeirra sem vildu ná til flestra landsmanna. Útbreiðsla *DV* var orðin svo lítil að auglýsingar í því nýttust helst í tvenns konar tilfellum: Annars vegar áttu auglýsingar að ná til þeirra lesenda og dugði að ná til færri lesenda sem ekki lásu mest útbreiddu blöðin; þær voru því nokkurs konar holufylling í auglýsingaáætlunum. Hins vegar gátu auglýsendur sem höfðu minni fjárráð en stóru fyrirtækin og dugði til að ná til færri lesenda talist líklegir kaupendur auglýsingasíðna í blaði með takmarkaða útbreiðslu. Sá tími var liðinn að blaðið gæti gert ráð fyrir því að vera fyrsti eða annar kostur þegar kæmi að auglýsingakaupum fyrirtækja. Samhliða því gátu stjórnendur blaðsins ekki vænst þess að fá jafn margar auglýsingar á sama verði og áður.

⁸⁶ Viðtal við Óla Björn Kárasón 21. apríl 2017 og talning fremstu og þar með dýrustu heilsíðuauglýsinga í helgarblaði *DV* í nóvembermánuði árin 2001 og 2002.

⁸⁷ *DV* 24–26. maí 2013, bls. 24

Baráttan um smáauglýsingarnar

Eitt af sérkennum íslensks fjölmiðlamarkaðar á góðæristímum blaðanna á níunda og tíunda áratug 20. aldar var að tvö stærstu blöðin skiptu með sér röðuðum auglýsingum; flestar atvinnu- og húsnæðisauglýsingar birtust í *Morgunblaðinu*, en *DV* hafði smáauglýsingarnar að mestu út af fyrir sig, auglýsingar frá einstaklingum og smærri fyrirtækjum.

Dagblaðið var í fyrsta skipti auglýst sem smáauglýsingablaðið þremur vikum eftir að útgáfa þess hófst⁸⁸ árið 1975, í samkeppni við *Vísu*, og á aðventu sama ár auglýsti blaðið að daglega birtust tvöfalt fleiri áður óbirtar smáauglýsingar en í nokkru öðru dagblaði.⁸⁹ Þetta var til marks um þann harða slag sem hafinn var milli nýja blaðsins og *Vísis*, enda töldu forsvarsmenn beggja blaða að smáauglýsingar gætu ráðið úrslitum um afkomu blaða sinna. *Vísir* brást við samkeppninni með ásökunum um undirboð af hálfu *Dagblaðsins* og fór að bjóða fólki að hringja inn smáauglýsingar. Fram að því höfðu viðskiptavinir þurft að koma á staðinn og greiða fyrir auglýsinguna áður en hún birtist. Að auki bauð blaðið auglýsendum ókeypis endurbirtingu smáauglýsinga ef þær skiluðu ekki árangri samdægurs. Raunar urðu bæði blöð uppvís að því að endurbirta auglýsingar sem þegar höfðu skilað árangri og búa til smáauglýsingar með því að fá starfsfólk til að auglýsa hvað það sem það kunni að vanhaga um. Þannig var látið líta út fyrir að fleiri smáauglýsingar væru í hvoru blaði um sig en sem nam fjölda seldra smáauglýsinga. Markmiðið virðist hafa verið að telja þeim sem keyptu blaðið vegna smáauglýsinganna trú um að auglýsingarnar væru fleiri en þær voru í raun. Að sama skapi mátti skapa þau hughrif hjá kaupendum smáauglýsinga að það blað sem birti fleiri smáauglýsingar væri betri auglýsingamiðill. Sá leikur var endurtekinn víða, til dæmis á *Fréttablaðinu* þegar blaðið hóf sölu smáauglýsinga í samkeppni við *DV* við upphaf nýrrar aldar.

Við sameiningu *Dagblaðsins* og *Vísis* lauk samkeppni blaðanna og smáauglýsingar urðu fastur tekjustofn í *DV*. Fjöldi blaðsíðna var lagður undir smáauglýsingar dag hvern, þar sem fólk borgaði fyrir að auglýsa í blaðinu og keypti blaðið til að geta lesið smáauglýsingarnar. Mikilvægi smáauglýsinganna fyrir afkomu *DV* sést meðal annars á ákvæði í kaupsamningi þegar fjárfestingafélagið ESÓB keypti *DV* af Frjálsri fjölmiðlun. Þar var kveðið á um að Frjáls fjölmiðlun, dótturfélög þess

⁸⁸ *Dagblaðið* 29. september 1975, bls. 16.

⁸⁹ *Dagblaðið* 8. desember 1975, bls. 4.

og hlutdeildarfélög auk aðstandenda fyrirtækisins væri óheimilt að selja smáauglýsingar.⁹⁰

Mikilvægi þessa ákvæðis kom berlega í ljós í átökum stjórnenda *DV* og *Fréttablaðsins* um smáauglýsingasölu þeirra síðarnefndu, skömmu eftir endanlega sölu *DV* í árslok 2001. Útgáfufélag *DV* fór fram á lögbann á birtingu smáauglýsinga í *Fréttablaðinu* og fékk það samþykkt hjá Sýslumanninum í Reykjavík í mars 2002. Forsvarsmenn Útgáfufélagsins *DV* töldu ákvæði um að seljendur *DV* byðu ekki upp á smáauglýsingar í öðru blaði virt að vettugi með smáauglýsingasölu *Fréttablaðsins*, sem var reyndar undir heitinu Flokkaðar auglýsingar. Þeir síðarnefndu töldu að þar sem fleiri eigendur væru kommir að *Fréttablaðinu*, ásamt Frjálsri fjölmiðlun, ætti ákvæðið ekki lengur við. Það er til marks um hörkuna í átökunum að þau fóru að hluta fram á síðum blaðanna. Hjalti Jónsson, framkvæmdastjóri Útgáfufélags *DV*, sagði aðeins þrjá mánuði hafa liðið frá því fyrri eigendur *DV* seldu blaðið þar til þeir brutu sammingsákvæði um að selja ekki smáauglýsingar. Þó væri ljóst að smáauglýsingarnar væru hluti af þeim verðmætum sem fælust í sölnni á *DV*. Jónas Kristjánsson, sem þá var orðinn annar ritstjóra *Fréttablaðsins* eftir að nýir eigendur *DV* sögðu honum upp, vísaði þessu á bug. Hann sagðist ekki vita um neitt fyrirtæki sem hefði unnið hug og hjörtu lesenda eða auglýsenda með málaferlum.⁹¹

Dómari við Héraðsdóm Reykjavíkur sýknaði *Fréttablaðið* af kröfum *DV* þar sem honum þótti ekki sýnt nægilega fram á að flokkuðu auglýsingarnar í *Fréttablaðinu* væru eins og þær sem skilgreindar væru sem smáauglýsingar í *DV*.⁹² Gunnar Smári Egilsson, sem var upphaflega titlaður sem fulltrúi eigenda og varð ritstjóri hálfu ári eftir að útgáfa *Fréttablaðsins* hófst, sagði síðar að ekki hefði verið hægt að byggja *Fréttablaðið* upp með þeim takmörkunum sem kveðið var á um í samningnum um sölu *DV*. *Fréttablaðið* hefði þegar frá upphafi þurft að byggja upp grunn í öllum mögulegum tegundum auglýsinga, þar á meðal atvinnuauglýsingum, fasteignaauglýsingum og smáauglýsingum.⁹³ Miðað við þau orð er erfitt að sjá fyrir sér að bæði blöðin hefðu getað dafnað samtímis.

Þetta var þó aðeins forsmekkurinn af því sem koma skyldi. Samkeppni *Fréttablaðsins* við *DV* á smáauglýsingamarkaði hófst af fullum krafti eftir að *Fréttablaðið* var endurreist með nýja eigendur sem bakhjarla í júlí 2002.

⁹⁰ Dómabók Héraðsdóms Reykjavíkur, dómur í máli nr. E-4794/2002.

⁹¹ *DV* 26. mars 2002, bls. 2, og *Fréttablaðið* 26. mars 2002, bls. 2.

⁹² Dómabók Héraðsdóms Reykjavíkur, dómur í máli nr. E-4794/2002.

⁹³ Viðtal við Gunnar Smára Egilsson 23. október 2016.

Smáauglýsingarnar voru auglýstar á sérstöku opnunartilboði, 500 krónur, og birt súlurit þar sem lögð var áhersla á hversu miklu munaði á lesendafjölda *Fréttablaðsins* og *DV*.⁹⁴ Samkeppnin við *Fréttablaðið* um smáauglýsingar leiddi til verulegs tekjutaps fyrir *DV*. Þó ekki hafi fengist sundurliðuð tekjugreining má greina það á tveimur þáttum, umfangi smáauglýsinga í blaðinu og því hversu mjög verð þeirra lækkaði.

Með því að bera saman smáauglýsingar sem birtust í *DV* á vikutímabili í kringum mánaðamótin janúar febrúar frá 2000 til 2003 fæst ákveðin vísbending um hvernig tekjurnar drögust saman. Fyrsta vikan er rúmu ári fyrir útgáfu fyrsta tölublaðs *Fréttablaðsins*, önnur skömmu fyrir útgáfuna og síðustu tvær samanburðarvikurnar sýna þróunina tvö ár eftir að útgáfa *Fréttablaðsins* hófst. Smáauglýsingar þöktu 34 blaðsíður fyrsta árið, 29 ári síðar og 26 blaðsíður þegar komið var fram á árið 2002. Þá var *Fréttablaðið* komið í nokkra en takmarkaða samkeppni um smáauglýsingarnar. Árið 2003 fóru 30 blaðsíður og hálfri betur undir smáauglýsingar í *DV*, en þá var síðufjöldinn orðinn villandi. Umbroti smáauglýsinga í *DV* var bylt, þannig að mun færri auglýsingar rúmuðust á hverri síðu, um 40 að meðaltali í stað 85 áður, og talsvert var um auglýsingar frá blaðinu sjálfu. Slíkar auglýsingar hafði alltaf verið að finna í einhverju magni, en það stórjókst eftir að samkeppnin hófst. Því er best að skoða fjölda smáauglýsinga í helgarblaðinu, flaggskipi *DV*. Laugardaginn 5. febrúar árið 2000 birtust 849 smáauglýsingar á tíu blaðsíðum í blaðinu en laugardaginn 1. febrúar 2003 voru þær ekki nema 338 talsins á níu blaðsíðum. Það er fall um sextíu prósent. Þar geta breytingar í efnahagslífi og ytra umhverfi hafa ráðið nokkru, en þó er ljóst að *Fréttablaðið* hafði náð til sín stórum hluta smáauglýsingamarkaðarins. Þennan sama dag birtist 221 smáauglýsing á þremur blaðsíðum í *Fréttablaðinu*. Það voru um 40 prósent smáauglýsinga sem birtust þennan dag.⁹⁵

Verð smáauglýsinga í *DV* lækkaði mjög samhliða því að *Fréttablaðið* fór af fullum krafti í samkeppni um þessa tekjulind. Skömmu eftir endurreisn *Fréttablaðsins*, sem var þá engum hömlum bundið af skuldbindingum fyrri eigenda vegna sölu *DV*, birtist auglýsing í blaðinu sem beint var að sterkri stöðu *DV* á smáauglýsingamarkaði. „Athugar þú hvað er verið að selja þér?“ stóð stórum stöfum yfir mynd af tveimur eggjabökkum. Annar var fullur en meirihluta eggjanna vantaði í

⁹⁴ *Fréttablaðið* 15. júlí 2002, bls. 9.

⁹⁵ *DV* 31. janúar til 5. febrúar 2000, 29. janúar til 3. febrúar 2001, 28. janúar til 2. febrúar 2002 og 27. janúar til 1. febrúar 2003. *Fréttablaðið* 1. febrúar 2003.

hinn bakkann. Merkingin var augljós, ekki síst þegar lítið var á verðsamanburð auglýsendanna. Hvers vegna ætti fólk að setta sig við að borga 1.766 krónur fyrir smáauglýsingu í blaði sem 38 þúsund manns sæju þegar hægt væri að birta sömu auglýsingu fyrir 995 krónur í blaði sem 86 þúsund manns læsu? Í báðum tilfellum var um að ræða lægstu uppgefnu smáauglýsingaverð í verðskrá dagblaðanna, að því er fram kom í auglýsingunni.⁹⁶ Á þessum tíma gat *DV* haldið uppi verði sem tryggði því traustar tekjur af smáauglýsingum. Það breyttist fljótt. Innan við hálfu ári síðar, í ársbyrjun 2003, var blaðið farið að auglýsa tilboð á bílaauglýsingum á þriðjudögum. Áður hafði verið hægt að kaupa myndbirtingu með smáauglýsingum gegn viðbótargjaldi nú var farið að bjóða bílaauglýsingar á 950 krónur einu sinni í viku.⁹⁷ Það var rétt rúmlega helmingur þeirrar upphæðar sem áður dugði til að fá birta ódýrustu smáauglýsingu sem völ var á, með takmörkuðum orðafjölda og án myndar.

Þrátt fyrir ýmis tilboð reyndu stjórnendur *DV* að halda fyrri verði til streitu fram á vor 2003, en um sumarið sáu þeir sig tilheydda til að lækka verð. Ný sumarverðskrá var kynnt þar sem kaupa mátti smáauglýsingu án myndar á 500 krónur í gegnum netið og smáauglýsingu með mynd á 950 krónur.⁹⁸ Þetta sumarverð hélst allt þar til útgáfan varð gjaldþrota og blaðið hætti að koma út.⁹⁹ Þar með kostaði ódýrasta auglýsing aðeins 28 prósent þeirrar fjárhæðar sem hún skilaði blaðinu áður í tekjum og dýrustu auglýsingarnar, með texta og mynd, kostuðu ekki nema 54 prósent þess sem ódýrustu auglýsingarnar kostuðu áður.

Samhliða þessu auglýsti blaðið happdrætti meðal þeirra sem keyptu auglýsingar á netinu. Utanlandsferðir og vinningar frá veitingastöðum, íþróttavöruverslun og raftækjavöruverslun voru meðal þess sem var í boði auk þess sem allir vinningshafar fengu ókeypis tveggja mánaða áskrift að blaðinu.¹⁰⁰ Þar má segja að birst hafi tvíþættur vandi blaðsins síðustu misserin fyrir gjaldþrot: minnkandi tekjur af smáauglýsingasölu og sífellt minni sala blaðsins. Við því var brugðist með ýmsum ráðum; sum hver höfðu gefist vel áður en virtust ekki bera árangur í þetta sinn.

Þegar komið var fram á sumar árið 2003 hafði smáauglýsingum í *DV* fækkað til mikilla muna og verð þeirra var um og innan við helmingur þess sem áður var.

⁹⁶ *Fréttablaðið* 20. ágúst 2002, bls. 7.

⁹⁷ *DV* 25. janúar 2003, bls. 49.

⁹⁸ *DV* 19. júní 2003, bls. 19.

⁹⁹ *DV* 5. nóvember 2003, bls. 19.

¹⁰⁰ *DV* 1. júlí 2003, bls. 11 og 5. júlí, bls. 4.

Tekjufallið hefur verið mikið því smáauglýsingasíður voru að jafnaði þær síður sem skiluðu dagblöðum mestum tekjum. Þó að heilsíðurnar vektu mesta athygli mátti ganga að því vísu að hver smáauglýsingasíða skilaði að lágmarki tvöfalt fleiri krónum í kassann en heilsíðuauglýsing í sama dagblaði.¹⁰¹ Þetta var liðin tíð í rekstri *DV* þegar komið var fram á árið 2002. Reyndar birtust 434 smáauglýsingar í síðasta helgarblaði *DV* fyrir gjaldþrot,¹⁰² en verðskráin bendir til þess að tekjurnar af hverri síðu hafi í besta falli verið um þriðjungur þess sem áður var. Það gerðist þrátt fyrir aukinn tilkostnað við smáauglýsingarnar sem fólst meðal annars í verðlaunaleikjum og áskriftartilboðum.

Óli Björn Kárason, ritstjóri *DV* á þessum árum, sagði síðar að tekjur blaðsins af auglýsingasölu hefðu minnkað um tvo þriðju eftir að *Fréttablaðið* hóf að veita *DV* samkeppni um smáauglýsingar. Samkeppnin hefði leitt til tvíþætts tekjutaps, með minni sölu smáauglýsinga og færri kaupendum sem keyptu blaðið til að geta lesið smáauglýsingarnar.¹⁰³

Smáauglýsingarnar höfðu verið einn þeirra þátta í útgáfu *DV* sem nýir eigendur lögðu áherslu á að verja þegar þeir keyptu blaðið. Það eitt og sér er til marks um hversu mikilvægar tekjur af smáauglýsingum voru fyrir útgáfuna. Samkeppnin við *Fréttablaðið* gróf verulega undan þessum lið í rekstri blaðsins. Þróun smáauglýsingamarkaðarins varð þó sú að hann færðist úr blöðunum yfir á netið. Fyrsta smáauglýsingaþjónustan á Íslandi var kynnt til sögunnar árið 1995 þegar aðeins um 5.000 aðilar voru taldir hafa aðgang að netinu.¹⁰⁴ Upp úr aldamótum var *DV* farið að birta auglýsingar bæði í blaðinu og á vefnum þar sem mátti nálgast þær ókeypis.¹⁰⁵ Síðar áttu ókeypis smáauglýsingar á vefjum á borð við bland.is eftir að leysa smáauglýsingar blaðanna að mestu af hólmi. Til marks um það er að fyrsta laugardag í febrúar, árið 2017, birtust aðeins 78 smáauglýsingar í *Fréttablaðinu*.¹⁰⁶ Það var innan við tíundi hluti þess sem birtist í *DV* sautján árum áður. *DV* tapaði því orustunni við *Fréttablaðið* um smáauglýsingar en nokkrum árum síðar höfðu prentmiðlar misst þessa tegund auglýsinga, og tekjur af þeim, yfir á netmiðla.

¹⁰¹ Viðtal við Þórmund Bergsson, auglýsingastjóra *Fréttablaðsins* 2002–2005, 14. október 2016.

¹⁰² *DV* 1. nóvember 2003, bls. 43–50. Til samanburðar voru 432 smáauglýsingar í *Fréttablaðinu* sama dag og þar voru nær helmingi fleiri auglýsingar með mynd, 193 gegn 105 í *DV*, þrátt fyrir herra verð.

¹⁰³ Viðtal við Óla Björn Kárason 21. október 2017.

¹⁰⁴ *Tíminn* 13. september 1995, bls. 7.

¹⁰⁵ *DV* 25. janúar 2003, bls. 49.

¹⁰⁶ *Fréttablaðið* 4. febrúar 2017, bls. 6–8 í fylgiblaðinu *Fólk*.

Tilraun til endurreisnar eftir gjaldprot

Fyrsta tölublað endurreists *DV* eftir gjaldprot kom út 14. nóvember 2003. Áherslan var á viðskiptafrétt af átökum um eignarhald á fjölmiðlafyrirtækinu Norðurljósum sem átti meðal annars Stöð 2 og Bylgjuna. Uppslátturinn á forsíðu hafði sögulega tilvísun: „Norðurljósinn loksins seld!“ Undir uppslættinum sást Jón Ólafsson, eigandi Norðurljósa, ganga frá borði einkapotu. Aðrar tilvísanir sneru að glæpamálum og íþróttum.¹⁰⁷ Það mátti vera ljóst á þessum tímamarki að útgáfa blaðsins yrði erfið. Útgáfufélagið *DV* hafði verið rekið með tapi á hverju ári frá stofnun þess árið 2001 fram að gjaldproti í nóvember 2003. Mikil skuldsetning skýrir það að hluta, en ekki að öllu leyti. Þróuninni í lestri, auglýsinga- og smáauglýsingasölu frá aldamótum verður vart öðruvísi lýst en sem hruni. Mikið var samt lagt í nýju útgáfuna, reyndir blaðamenn ráðnir til starfa og nýtt útlit hannað fyrir blaðið. Áherslur á forsíðu fyrstu tvo mánuðina styrktu ímynd af blaði sem sór sig í ætt götublaða með áherslu á einstaklinga. Glæpir voru algengt umfjöllunarefni og líka þeir sem minna máttu sín auk þess fjallað var með gagnrýnum, jafnvel hæðnum, hætti um áhrifafólk í viðskiptum og stjórnámálum.

Gunnar Smári Egilsson var ritstjóri *Fréttablaðsins* þegar útgáfufélag þess, Frétt ehf. eignaðist *DV* og varð útgefandi síðarnefnda blaðsins. Hann taldi að hægt væri að reka *DV* með hagkvæmari hætti en áður hafði verið gert með því að samnýta ýmsar deildir fyrirtækisins, þótt ritstjórnirnar yrðu áfram sjálfstæðar. Ljósmynda- og íþróttadeildirnar voru sameinaðar; stoðdeildir sinntu báðum blöðum og *DV* var gefið út á morgnana til að nýta dreifikerfi *Fréttablaðsins*. Gunnar Smári var þeirrar skoðunar að útgefendur hefðu gengið út frá því að útgáfa *DV* hefði jákvæð áhrif ef tækist að reka blaðið nálægt núllinu. Unnt væri að setta sig við að það skilaði ekki hagnaði. Það væri vegna áhrifa þess á blaðamarkaðinn í heild og samkeppni *Fréttablaðsins* og *Morgunblaðsins*.¹⁰⁸ „Þetta var mjög taktískt stríð gegn Mogganum,“ sagði Gunnar Smári síðar og sagði að ýmsum aðferðum hefði verið beitt í baráttunni um hvort *Fréttablaðið* eða *Morgunblaðið* yrði mest lesna dagblað landsins. Þá hafi verið ráðist í aðgerðir sem væru kannski ekki skynsamlegar einar sér, en skiluðu árangri þegar litið væri á stóru myndina. Þar megi nefna sunnudagsútgáfu *Fréttablaðsins* og dreifingu þess á Akureyri þó að hið síðarnefnda skilaði ekki

¹⁰⁷ *DV* 14. nóvember 2003, bls. 1.

¹⁰⁸ Viðtal við Gunnar Smára Egilsson 23. október 2016. Sjá einnig *Morgunblaðið* 7. nóvember 2003, bls. 6, þar sem Gunnar Smári lýsti samlegðaráhrifum.

auglýsingatekjum í samræmi við útgjöld. Endurreisn DV var liður í þeirri samkeppni. Ef aðeins væru tvö dagblöð eftir á markaði yrði nýja blaðið, *Fréttablaðið*, alltaf borið saman við eldra blaðið, *Morgunblaðið*, og dæmt út frá því. Sá samanburður yrði alltaf því blaði í hag sem Íslendingar þekktu frá fornu fari og væru vanir. Þetta væri líka spurning um hvað mætti skrifa um og hvernig, hvort stofnanalegur stíll *Morgunblaðsins* ætti að vera ríkjandi eða hvort hægt væri að breyta áherslum í fréttaflutningi. Ef *Morgunblaðið* og *Fréttablaðið* væru einu dagblöðin yrði *Fréttablaðið* talið jaðarblaðið sem yrði að nálgast *Morgunblaðið*. Með því að gefa DV út sem nokkurs konar götublað gæti *Fréttablaðið* orðið miðjan og möguleiki á að bæði DV og *Morgunblaðið* yrðu metin út frá því. Þess vegna hafi *Fréttablaðið* þurft á DV að halda til að búa til spennu. Ef DV væri „óþekka“ blaðið fengi *Fréttablaðið* meira svigrúm til að vinna sér sess sem líflegri valkostur við stofnanalegt *Morgunblaðið*.¹⁰⁹

Lýsingin „óþekka blaðið“ á vel við um DV eins og það þróaðist í tvö og hálf ár, frá endurreisn þess í nóvember 2003. Blaðið þótti nærgöngult og sú stefna þess að nafngreina og birta myndir af fólki sem það fjallaði um féll í grýttan jarðveg. Þegar komið var fram á árið 2005 sætti það vaxandi gagnrýni sem birtist meðal annars í umræðu á spjallþráðum á netinu.¹¹⁰ Einn aðaleigenda DV fordæmdi ritstjórnarstefnuna í aðsendri grein í *Fréttablaðinu*¹¹¹ og stjórnendur flugfélagsins Iceland Express hættu að selja DV í flugvélum sínum því að það stundaði „ógeðfella og ósmekklega“ umfjöllun um einkalíf fólks¹¹². Ritstjórnarstefna blaðsins var líka uppistaða umræðu á fundi sem Blaðamannafélag Íslands, Biskupsstofa og Lögmannafélag Íslands stóðu að um fjölmiðla. Tílefni fundarins var svokallað Hagamelsmál þar sem móðir banaði dóttur sinni og særði son sinn. Hart var deilt á skrif, starfsaðferðir og ritstjórnarstefnu blaðsins og flestum spurningum beint að Kristjáni Guy Burgess, fréttastjóra blaðsins, sem var fulltrúi þess á fundinum.¹¹³ Þá gerði Björgólfur Thor Björgólfsson, einn umsvifamesti fjárfestir landsins, tvívegis tilraun til að kaupa DV í þeim tilgangi að leggja blaðið niður vegna óánægju með skrif um fjölskyldu hans.¹¹⁴ Sjö af nú kærum sem siðanefnd Blaðamannafélags Íslands tók afstöðu til frá seinni hluta árs 2005 til

¹⁰⁹ Viðtal við Gunnar Smára Egilsson 23. október 2016.

¹¹⁰ Sjá meðal annars leitarþráð á vefnum Málefni. Vefslóð: <http://www.malefni.com/ib/search/?&q=hermannaveiki> [sótt 16. apríl 2017].

¹¹¹ Jóhannes Jónsson, „Ekki hægt að réttlæta“, bls. 27.

¹¹² *Morgunblaðið* 30. júní 2005, bls. 4.

¹¹³ *Blaðamaðurinn* 2. tbl. 27. árg., bls. 14 – 17 og *Morgunblaðið* 12. mars 2005, bls. 10.

¹¹⁴ *Fréttablaðið* 13. janúar 2006, bls. 6.

ársloka 2006 beindust gegn *DV*, þar af fimm vegna skrifa blaðsins á árinu 2005.¹¹⁵ Það var í þessu umhverfi sem blaðið birti frétt sína um ásakanir á hendur manni um kynferðislegt ofbeldi.¹¹⁶ Maðurinn svipti sig lífi áður en blaðið kom út.¹¹⁷ Viðbrögðin urðu mjög hörð og blaðið sætti sennilega meiri gagnrýni en dæmi eru um fyrr eða síðar í íslenskri fjölmiðlasögu. Ungliðahreyfingar stjórnmalaflokka tóku höndum saman og hófu undirskriftasöfnun þar sem skorað var á blaðamenn og ritstjóra *DV* að endurskoða ritstjórnarstefnu sína og sýna ábyrgð og virðingu í umfjöllun um menn og málefni. Ríflega þrjátíu og tvö þúsundskrifuðu undir áskorunina á tveimur sólarhringum og ritstjórar *DV* hrökkluðust úr starfi þrátt fyrir að hafa áður sagst myndu halda áfram.¹¹⁸ Þremur og hálfum mánuði síðar var búið að breyta blaðinu úr dagblaði í vikublað.

Þegar Útgáfufélag *DV* varð gjaldþrota var meðallestur á hvert tölublað *DV* kominn niður í um 20 prósent. Þótt miklu væri til kostað við endurreisn blaðsins tókst aldrei að auka lesturinn umfram það sem var fyrir gjaldþrot. Lesturinn dróst saman um fjórðung í fyrstu könnun undir lok árs 2003. Þá lásu 14,9 prósent landsmanna blaðið að staðaldri. Lesturinn reis í 20,5 prósent um vorið 2004 áður en hann dróst aftur saman. Eftir það mældist lestur *DV* alla jafna á bilinu 15,5 prósent til 20,1 prósent þar til í febrúar 2006 þegar hann var kominn niður í 14,7 prósent, skömmu eftir átökin um blaðið eftir sjálfsvígð á Ísafirði. Með tilkomu nýs dagblaðs, *blaðsins*, í maí 2005 versnaði staða *DV* enn í samanburði við aðra fjölmiðla. Þá var blaðið orðið það fjórða mest lesna af jafnmörgum dagblöðum á Íslandi. Fjórfalet fleiri lásu *Fréttablaðið* en *DV*, þrefalet fleiri *Morgunblaðið* og ekki leið á löngu þar til lesendur *blaðsins* voru um helmingi fleiri en lesendur *DV*.¹¹⁹ Einn risanna á fjölmiðlamarkaði undir lok 20. aldar var orðinn dvergur við hlið annarra dagblaða á fimmta ári nýrrar aldar.

Upplagstölur varpa líka ljósi á hnignun *DV*, bæði fyrir og eftir gjaldþrotið. Samkvæmt tölum Hagstofunnar var upplag *DV* mest á árunum 1993–1995, 34.000 til 36.000 eintök að meðaltali. Eftir það fór upplagið minnkandi því sem næst ár frá ári og var komið niður í 18.000 eintök árið 2003. Útgáfufélagið *DV* varð gjaldþrota í byrjun nóvember það ár og nýir útgefendur hófu útgáfu rúmri viku síðar. Upplagið

¹¹⁵ *Vef. Úrskurðir Siðanefndar Blaðamannafélags Íslands*. Vefslóð: <http://press.is/index.php/urskurdhir-sidhanefndar> [sótt 16. apríl 2017].

¹¹⁶ *DV* 10. janúar 2006, bls. 1 og 8.

¹¹⁷ *Morgunblaðið* 11. janúar 2006, bls. 48.

¹¹⁸ *Morgunblaðið* 14. janúar 2006, bls. 4.

¹¹⁹ *Morgunblaðið* 17. júní 2006, bls. 6.

virðist þó aldrei hafa verið minna en þau ár sem *DV* var gefið út af sömu útgáfu og *Fréttablaðið*. Það var 10.400 eintök árið 2004 og 11.810 árið 2005. Það var meira árin 2007 (16.074) og 2008 (13.100) þegar síðasta tilraunin var gerð til að gefa *DV* út sem dagblað.¹²⁰

Upplagstölur og lestrartölur fara ekki alveg saman. Upplagið virðist minnka meira en lesturinn. Á því geta verið ýmsar skýringar, allt frá skekkjum í gögnunum til ólíkra áherslna í dreifingu blaðsins. Þó segja bæði lestrartölur og upplagstölur í grófum dráttum sömu söguna. Útbreiðsla blaðsins fór enn minnkandi þrátt fyrir tilraunir til að endurreisa blaðið eftir gjaldþrot. Lestur og útbreiðsla endurspeglar ekki endilega tekjurnar sem fjölmiðill fær á móti kostnaði. Þannig var fullyrt í frétt *DV* skömmu eftir að blaðið var endurreist að 40 prósent af heildarlestri *DV* í síðustu lestrarkönnun fyrir gjaldþrot hefðu verið tilkomin vegna frídreifingar blaðsins og áskriftartilboða. Því væri raunverulegur lestur aðeins um tólf prósent en átta prósentustig þar umfram væri frídreifing.¹²¹ Þetta var þegar fyrsta lestrarmæling eftir endurreisn blaðsins sýndi fjórðungi minni lestur en fyrir gjaldþrot og má því skilja skrifin í því ljósi. Áður en langt um leið gátu áskrifendur sem skuldbundu sig í áskrift að *DV* í eitt ár þó valið milli þess að fá að auki stafræna myndavél, árskort í líkamsrækt eða Íslenska orðabók og ritsafn Snorra Sturlusonar í kaupbæti¹²² og skömmu síðar fengust Lazy Boy hægindastólar og vetrardekk með áskriftinni að blaðinu.¹²³ Meðan á lestrarkönnun Gallups stóð í nóvember 2005 mældist frídreifing blaðsins 8,7 prósent, aðeins meiri en fyrir gjaldþrot.¹²⁴ Áskriftarsöluherferðir með sífelld meiri gylliboðum eru sterk vísbending um að sala blaðsins hafi verið of lítil til að standa undir sér.

Tekjur af auglýsingasölu urðu minni en vonir höfðu staðið til. Í fyrstu gekk vel að selja auglýsingar í blaðið, en það varð fljótt erfitt. Tvennt háði *DV* í þessum efnun. Lestur blaðsins var ekki nógu mikill til að það væri góður auglýsingakostur. Auglýsingaverð í *Fréttablaðinu* var lágt og því þurfti að bjóða auglýsingar í *DV* á enn lægra verði.¹²⁵ Helstu stjórnendur blaðsins lýstu batnandi stöðu síðla árs 2005.

¹²⁰ Hagstofan, Útbreiðsla dagblaða eftir titlum 1906 – 2010. Vefslóð: http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__mid_lun__1_Fjolmidlar__blod/MEN02103.px/table/tableViewLayout1/?rxid=a5dfba03-4da8-4559-ae60-fc5152e119fd [sótt 16. apríl 2017].

¹²¹ *DV* 9. janúar 2004, bls. 16.

¹²² *DV* 10. ágúst 2004, bls. 8

¹²³ *DV* 8. september 2004, bls. 8

¹²⁴ *blaðið* 26. nóvember 2005, bls. 14.

¹²⁵ Viðtal við Þórmund Bergsson 16. október 2016.

Auglýsingatekjur hefðu farið vaxandi undir lokin auk þess sem salan á helgarblaði *DV* hefði stundum náð sömu hæðum og fyrir hnignun blaðsins.¹²⁶ Þessa má líka sjá stað í orðum Jónasar Kristjánssonar í endurminningum hans. Jónas var ritstjóri *DV* frá stofnun þess til ársins 2001 og aftur frá því í apríl 2005 fram í janúar 2006.

Lausasalan hefði verið lítil þegar hann sneri aftur og áskrifendur nánast engir. Blaðið hefði átt að höfða til ungs fólks sem var hætt að kaupa blöð og vantað þær hörðu hneykslisfréttir úr viðskiptum og stjórnámálum sem væru nauðsynlegar til að ná inn gömlu lesendum blaðsins. Blaðamenn hefðu verið ungir og óreyndir og hvorki haft nægilega reynslu af samfélaginu né þekkingu á sögu þess. Útgáfan hefði þó smám saman færst nær því marki að ná endum saman en Ísafjarðarmálið hefði bundið endi á það.¹²⁷ *DV* var endurreist síðla árs 2003 með miklum tilkostnaði og ráðnir vanir blaðamenn af öðrum fjölmiðlum. Þegar kom að falli þess höfðu margir vonu blaðamannanna horfið á braut og ungir og óreyndir verið ráðnir í þeirra stað. Það er til marks um að skorið hafi verið niður í útgjöldum blaðsins vegna afkomu sem ekki var í samræmi við væntingar í upphafi.

Þegar *DV* var endurreist í nóvember 2003 var staða þess veikari en hún hafði nokkru sinni áður verið. Blaðið hafði tapað lesendum og auglýsendum í meira mæli en áður voru dæmi um. Þróun sem hófst á tíunda áratug 20. aldar, þegar lesendum fækkaði um fimmtung á áratug, varð mun hraðari fyrstu ár 21. aldar þegar lesendum fækkaði um helming á tveimur árum. Þessari þróun tókst nýjum stjórnendum ekki að snúa við þegar gerð var tilraun til endurreisnar blaðsins. Lesendum fækkaði áfram. *DV* hafði misst stöðu sína sem næst stærsta dagblað landsins og var orðið fast sem jaðarmiðill, lítt útbreiddur fjölmiðill sem varð að reyna að mynda sér sérstöðu með annars konar fréttafloppum en aðrir fjölmiðlar buðu upp á. Það dugði ekki til að treysta rekstur blaðsins og tryggja framtíð þess.

Frjálst og óháð dagblað verður ágengt götublað

DV var afurð byltingar í blaðamennsku sem var að ryðja sér til rúms á áttunda áratug síðustu aldar. Þetta var á þeim tíma sem afhjúpanir bandarískra fjölmiðla á framferði Richard Nixons Bandaríkjaforseta og samstarfsmanna hans í Watergate-málinu urðu blaðamönnum víða um heim hvatning til að stunda harðari og ágengari blaðamennsku en tíðkast hafði. Aðhaldshlutverk fjölmiðla með ráðamönnum varð á þessum tíma

¹²⁶ Viðtal við Mikael Torfason 25. nóvember 2016.

¹²⁷ Jónas Kristjánsson, *Frjáls og óháður*, bls. 128–131.

mikilvægari hluti af hugmyndum manna um ritstjórnarstefnu dagblaða. *Dagblaðið* varð við stofnun þess árið 1975 fyrsti fullburða fjölmiðillinn á Íslandi til að leggja áherslu á sjálfstæða ritstjórnarstefnu, óháða stjórn mála flokkum og öðrum valdastofnunum. *DV* tók við því hlutverki við sameiningu *Dagblaðsins* og *Vísis* árið 1981 og *Helgarpósturinn* sem hóf göngu sína 1979 hafði svipaðar áherslur. Báðum blöðunum var stefnt gegn flokksblaðameningunni sem hafði löngum verið ráðandi á Íslandi, þar sem hvert dagblað var tengt sínum stjórn mála flokki og mótaði ritstjórnarstefnu sína eftir því.¹²⁸

Önnur blöð urðu að tileinka sér nýja ritstjórnarstefnu ef þau ætluðu ekki að verða undir í baráttunni við *Dagblaðið*. Hugmyndir um að breyta *Alþýðublaðinu* í frjálst og óháð dagblað leiddu til stofnunar *Helgarpóstsins*.¹²⁹ Árið 1984 var *Tímanum* breytt í dagblaðið *NT* sem átti að vera óháð Framsóknarflokknum, en sú tilraun mistókst og innan við ári síðar hófst útgáfa *Tímans* á ný. Í fyrsta leiðara *NT* var þó ekki aðeins lofað lifandi fréttum sem væru óháðar flokkslínunum og stjórn málastefnum heldur var vitnað í Jónas Jónsson frá Hriflu og lýst stuðningi við stjórn málastefnur „í anda frjálslyndis, umbóta, samvinnu og félagshyggi“.¹³⁰ Útbreiðsla *Tímans* dróst saman um þriðjung fyrsta áratuginn eftir tilkomu *Dagblaðsins* og helming á fimmtán árum til 1990 meðan *DV* og *Morgunblaðið* sóttu í sig veðrið. Þótt útbreiðslutölur *Þjóðviljans* breyttust minna urðu örlög þess að verða fyrsta flokksblaðið sem var lagt niður árið 1992. *Alþýðublaðið* var allt frá árinu 1974 örblað sem löngum var gefið út í innan við 2.000 eintökum.¹³¹

Góðar viðtökur almennings við *Dagblaðinu* má meðal annars skýra þannig að almenningi hafi þótt „nýja blaðamennskan“, ef svo má kalla hana, effirsóknarverð. Með henni markaði *Dagblaðið* sér sérstöðu sem *DV* naut síðar góðs af. Komið var til sögunnar blað sem sagði fréttir óháð flokkspólítískum hagsmunum og gaf sig út fyrir að vera frjáls og óháður málsvari almennings. „Við erum að leggja upp í risavaxið ævintýri, sem við teljum, að lánist því aðeins, að *Dagblaðið* verði frjálst og óháð

¹²⁸ „Halldór Halldórsson, „Fréttamennska og ritskoðun“, *Helgarpósturinn* 29. júní 1979, bls. 18; Guðjón Friðriksson, *Nýjustu fréttir*, bls. 253–254; og Downie Jr, Leonard og Michael Schudson, „The Reconstruction of American Journalism“, bls. 57. *Dagblaðið Mynd* sem hóf göngu sína í ágúst 1962 var kynnt sem blað óháð stjórn mála flokkum og hagsmunasamtökum. Þar sem útgáfa þess stóð aðeins yfir í rúman mánuð er óhætt að telja stofnun *Dagblaðsins* sem fyrstu fullburða tilraunina til að gefa út óháð dagblað.

¹²⁹ Guðjón Friðriksson, *Nýjustu fréttir*, bls. 253–254.

¹³⁰ Guðjón Friðriksson, *Nýjustu fréttir*, bls. 29–298. *NT* 24. apríl 1984, bls. 15.

¹³¹ *Vef*. „Útbreiðsla dagblaða eftir titlum 1906–2010“, *Hagstofan*. Vefslóð: http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__mid_lun__1_Fjolmidlar__blod/MEN02103.px/table/tableViewLayout1/?rxid=1868d9b2-d568-40fb-855c-a47f208706d5 [sótt 1. maí 2017].

stjórnmalaflokkum og hagsmunaöflum,“ skrifaði Jónas Kristjánsson ritstjóri í fyrsta leiðara blaðsins.¹³²

Tilkoma *Dagblaðsins* markar að vissu leyti vatnaskil í breytingum á frétttaflutningi og ritstjórnarstefnu í íslenskum fjölmiðlum. Fræðimenn hafa þó rakið breytingarnar frá flokksblaðamennsku til markaðsblaðamennsku lengra aftur. Guðjón Finnbogason rakti fyrstu tilraunir til óháðs frétttaflutnings flokksblaðanna til ráðningar Gísla J. Ástþórssonar sem ritstjóra *Alþýðublaðsins* árið 1958 og þess að *Morgunblaðið* markaði sér þá stefnu ári síðar að skýra hlutlaust frá umræðu á Alþingi.¹³³ Birgir Guðmundsson stjórnmalafraeðingur flokkaði fjölmiðlasögu Íslands í tímabil og kvað að tímabil altækrar flokksfjölmiðlunar hefði staðið frá því í fyrri heimsstyrjöld fram til upphafs sjöunda áratugarins, en þá hefði tekið við tímabil hörfandi flokksmiðlunar til aldamóta. Áherslan hefði flust frá því að boða lesendum pólitískt fagnaðarerindi í að þjóna þeim með upplýsingum, en í stuttum og varfærum skrefum. Þetta byrjaði með því að Viðreisnarstjórnin 1959–1971 hóf að losa um höft viðskiptalífsins og kynslóðaskipti urðu í ritstjórnnum, en þó hafði tilkoma *Dagblaðsins* og síðar frjálsra útvarps- og sjónvarpsstöðva sérstaklega mikil áhrif.

Þessu tímabili lauk um aldamót og við tók tímabil markaðsfjölmiðlunar.¹³⁴ Ólafur Þ. Harðarson stjórnmalafraeðingur rakti upphaf þróunarinnar þó einkum til gagnrýninnar umræðu- og fréttaskýringaþátta í *Ríkisútvarpinu* snemma á áttunda áratugnum og tilkomu *Dagblaðsins* þó að greina hefði mátt sjálfstæðari frétttaflutning í dagblöðum, sérstaklega *Vísi* og *Morgunblaðinu* á sjöunda áratugnum.¹³⁵ Breytingin frá flokksblöðum til markaðsdagblaða tók langan tíma og hófst snemma, líkt og þeir Guðjón, Birgir og Ólafur lýsa. Þar réðu ýmsir þættir miklu, kynslóðabreytingar á ritstjórnnum dagblaðanna, tilkoma nýrra fjölmiðla á áttunda áratugnum og frjálsra ljósvakamiðla á þeim níunda. Það er til marks um hversu lengi flokkstengslin höfðu áhrif að það var ekki fyrr en árið 1994 sem *Morgunblaðið* hætti að birta ávarp eða viðtal við oddvita Sjálfstæðisflokksins í borgarstjórnarkosningum á kjördag þar sem hann lýsti nauðsyn þess að fólk mætti á kjörstað og greiddi Sjálfstæðisflokknum atkvæði sitt.¹³⁶ Þremur árum áður hafði blaðið eitt miðla látið hjá líða að greina frá

¹³² *Dagblaðið* 8. september 1975, bls. 6.

¹³³ Guðjón Friðriksson, *Nýjustu fréttir*, bls. 209–211.

¹³⁴ Birgir Guðmundsson, „Inngangur—í spegli tímans“, bls. 9–16.

¹³⁵ Ólafur Þ. Harðarson, „Media and Politics in Iceland“, bls. 70–71.

¹³⁶ Sjá *Morgunblaðið* 27. maí 1978, bls. 1; *Morgunblaðið* 22. maí 1982, bls. 1; *Morgunblaðið* 31. maí 1986, bls. 1; og *Morgunblaðið* 26. maí 1990, bls. 1. Baksíðufrétt blaðsins á kjördag þingkosninga 1991

átökum í Sjálfstæðisflokknum og yfirvofandi formannsframboði Davíðs Oddssonar, þáverandi varaformanni Sjálfstæðisflokksins, gegn Þorsteini Pálssyni, sitjandi formanni, fyrr en Davíð gaf út opinbera yfirlýsingu. Það leiddi meðal annars til deilna fjölmiðlarýnanda *Morgunblaðsins* og ritstjóra þess á síðum blaðsins.¹³⁷

Hin yfirlýsta frjálsa og óháða ritstjórnarstefna átti þátt í velgengni *Dagblaðsins* og síðar *DV* auk annarra þátta á borð við neytendaumfjöllun, smáauglýsingar að ógleymsdu því að blaðið var ágengari fréttamiðill en flokksblöðin sem það keppti við. Baráttan við *Vísi* um lesendur ýtti við ritstjórnnum beggja blaða í samkeppni um að vera fyrst með fréttirnar. Að því leyti má segja að kröftugur og óháður frétttaflutningur hafi lagt grunninn að sérstöðu blaðsins framan af. Spurningin var hvort og þá hversu lengi blaðið héldi sérstöðu sinni.

Sumir frumherjanna á *Dagblaðinu* telja að sérstaðan hafi minnkað þegar blaðið sameinaðist *Vísi*. Þá þegar hafi velvilji fólks í garð blaðsins minnkað því að það væri ekki lengur blað „litla mannsins“ sem stefnt væri gegn valdastofnunum heldur orðið að fjölmiðlarisa og „stofnun“.¹³⁸ Að einhverju leyti er hægt að horfa til seinni hluta níunda áratugar 20. aldar, og sérstaklega tíunda áratugarins, sem tímans þegar *DV* missti eða byrjaði að missa sérstöðu sína. Með tilkomu *Stöðvar 2*, *Bylgjunnar* og *Stjörnunnar* var farið að bjóða upp á ókeypis fréttir á ljósvakamiðlum og skömmu fyrir aldamót gat fólk farið að lesa ókeypis fréttir á netinu með tilkomu netmiðla eins og *mbl.is*, *visir.is* og *strik.is*. Þar komu til sögunnar fleiri fjölmiðlar sem sögðu báðar hliðar málsins í fréttum, ólíkt gömlu flokksblöðunum.¹³⁹ Á þessum tíma fór lestur *DV* minnkandi.¹⁴⁰ Það gat bæði verið til marks um að fólk hafi síður viljað greiða fyrir fréttir þegar það gat fengið þær ókeypis annars staðar og að fólki hafi ekki lengur þótt sérstaða blaðsins í frétttaflutningi næg til að kaupa blaðið.

Annað sem hafði áhrif á sérstöðu *DV* var tilkoma *Fréttablaðsins* árið 2001. Að baki því stóðu sömu eigendur og áttu *DV*. Sumir af helstu stjórnendum þess og blaðamönnum höfðu unnið á *DV*. Því var viðbúið að efnistökin yrðu svipuð þótt áhersla væri lögð á styttri fréttir í nýja blaðinu. Bæði blöðin lögðu áherslu á það sem hefur stundum verið nefnd klassísk vestræn blaðamennska þar sem reynt var að gæta hlutlægni og leyfa öllum hliðum máls að koma fram. Þannig gátu blöðin höfðað til

er í sama anda, þar sem fyrirögn vísar til þess formaður Sjálfstæðisflokksins varar við því að hætta sé á vinstristjórn; sjá *Morgunblaðið* 20. apríl 1991, bls. 68.

¹³⁷ *Morgunblaðið* 17. mars 1991, bls. C18.

¹³⁸ Sjá t.d. Jónas Kristjánsson, *Frjáls og óháður*, bls. 82–83.

¹³⁹ Viðtal við Sigmund Erni Rúnarsson, ritstjóra *DV* 2002–2003, 18. október 2016.

¹⁴⁰ Sjá umfjöllun á bls. 12.

fólks óháð stjórnmalaskoðunum þess og náð til breiðari lesendahóps en ella, sem aftur dró að fleiri auglýsendur. Þegar komið var fram á nýja öld gat þessi ritstjórnarstefna ekki lengur markað íslenskum fjölmiðli sérstöðu. Flokksblöðin þrjú, *Alþýðublaðið*, *Tíminn* og *Þjóðviljinn* voru öll hætt að koma út og þeir fjölmiðlar sem eftir stóðu lögðu allir áherslu á að fréttáflutningurinn ætti að vera óháður stjórnmalaflokkum.

Þótt *DV* hefði þá yfirlýstu stefnu að vera frjálst og óháð dagblað gegndu tveir kjörnir fulltrúar starfi ritstjóra. *Vísir* tengdist ákveðnum öflum í Sjálfstæðisflokknum og Ellert B. Schram, ritstjóri *Vísis*, sem var ritstjóri *DV* frá sameiningu til ársins 1995 var þrívægis kosinn á þing fyrir Sjálfstæðisflokkinn, þar af einu sinni meðan hann var ritstjóri *DV*. Össur Skarphéðinsson var ritstjóri *DV* á árunum 1997–1998 meðan hann gegndi þingmennsku fyrir Alþýðuflokkinn. Slíkar mannráðningar hlutu að vekja spurningar um hversu frjálst og óháð *DV* væri þó samstarfsmenn þeirra Ellerts og Össurar hafa borið blak af þeim og sagt þá hafa sett blaðamenskuna ofar stjórnmalaskoðunum í störfum sínum fyrir blaðið.¹⁴¹

Það var ekki fyrr en eftir eigendaskipti sem veruleg umræða varð um samspil stjórnmalá og ritstjórnarstefnu. Breytingar á ritstjórnarstefnunni eftir brotthvarf Jónasar Kristjánssonar af stóli ritstjóra í árslok 2001 urðu öllu umdeildari. Uppsögn hans hefur verið lýst sem fyrsta skrefinu til „glötunar“. Jónas hafi persónugert vörumerki þeirrar hugmyndafræði um frjálssa og óháða blaðamenskuna sem blaðið byggði á. Víkið hefði verið frá þeirri kennisetningu að *DV* væri alltaf í stjórnarandstöðu og tæki afstöðu með þeim valdaminni. Þess í stað hafi *DV* orðið hliðhollara ríkjandi stjórnvöldum en áður hefði verið.¹⁴² Gagnrýnin umfjöllun um stjórnvöld hafi verið illa séð og blaðið hafi reynt að draga úr henni.¹⁴³ Gunnar Smári Egilsson, útgefandi *DV* eftir endurreisn þess, fyrrverandi ritstjórnarnir Jónas Kristjánsson og Sigmundur Ernir Rúnarsson og Páll Ásgeir Ásgeirsson hafa allir lýst þeirri skoðun að tilraunin til að breyta *DV* í hægriblað hafi ekki gengið upp og jafnvel átt þátt í að blaðinu hnignaði jafn hratt og gerðist árin 2002 og 2003. Með hægrisveiflunni hafi blaðið fjarlægst uppruna sinn og lesendur.¹⁴⁴

¹⁴¹ Reynir Traustason, *Afhjúpun*, bls. 62, og Ásgeir Tómasson, „Jónas Kristjánsson“, bls. 97.

¹⁴² Páll Ásgeir Ásgeirsson, „Daginn sem skipið sökk“, bls. 38 – 39.

¹⁴³ Páll Ásgeir Ásgeirsson, „Daginn sem skipið sökk“, bls. 41 og 43 og Reynir Traustason, *Afhjúpun*, bls. 72–74 og 90.

¹⁴⁴ Viðtal við Gunnar Smára Egilsson, 23. október 2016; viðtal við Jónas Kristjánsson 24. október 2016; viðtal við Sigmundur Erni Rúnarsson 18. október 2016 og Páll Ásgeir Ásgeirsson, „Daginn sem skipið sökk“, bls. 38.

Óli Björn Kárason, ritstjóri blaðsins og einn eigenda þess, hefur aðra sýn á þetta mál. Blaðið hafi orðið hliðhollara sjónarmiðum viðskiptalífsins og hafi í hans tíð verið blað skattgreiðenda og neytenda. Þótt að *DV* hafi vissulega færst til hægri, hafi það ekki orðið málsvari Sjálfstæðisflokksins heldur þvert á móti verið gagnrýnið á þann flokk. Blaðið hafi þó skort sérstöðu á þessum tíma og tilraunir til þess að marka blaðinu nýja sérstöðu, svo sem með sérstakri áherslu á íþrótt fréttir í mánudagsblaðinu, hafi ekki borið árangur.¹⁴⁵

Þó að menn greini á um hvers eðlis breytingin hafi orðið á ritstjórnarstefnu *DV* eftir eigendaskiptin síðla árs 2001 má fullyrða að hún hafi verið talsverð. Þegar blað sem hefur þá ímynd að berjast í þágu „litla mannsins“ gegn kerfinu verður hallt undir viðskiptalífið er viðbúið að einhverjum finnist þeir sviknir. Gamli starfsmenn *Dagblaðsins* töldu að velvilji til blaðsins hafi minnkað eftir sameininguna við *Vísir*. Ef það er rétt túlkun má gera ráð fyrir að áhrifin hafi ekki verið minni við breyttar áherslur á árunum 2002 og 2003.

Svipaða sögu má segja um endurreisn *DV* eftir gjaldþrot þess í nóvember 2003. *Dagblaðinu* og lengst af *DV* mátti lýsa sem síðdegisblaði í andstöðu við kerfið. Árin 2002 til 2003 hafði blaðið hins vegar orðið að borgaralegu hægriblaði. Þegar blaðið reis úr öskustó gjaldþrots var það hins vegar orðið að ágengu götublaði sem sótti síður fyrirmynd til fyrri ritstjórnarstefnu blaðsins en en til norrænna götublaða¹⁴⁶

Markmið þeirra sem stýrðu blaðinu var að færa til mörkin í samfélaginu sem „réðu“ því hvað mætti ræða og hvað ekki. Þeir vildu stinga á kýlum og lýsa samfélaginu eins og það „væri í raun“, með nauðgunum, ofbeldi og handrúkkunum. Þetta átti líka að gera á opinskáan hátt þar sem þeir sem kæmu við sögu væru nafngreindir. Hugmyndin var að skila skömminni til þeirra sem ættu hana, svo sem í kynferðisbrotamálum.¹⁴⁷ Hið endurreista blaðið átti að vera óheflað og kjaffort, götublað að norrænni fyrirmynd.¹⁴⁸ Þegar til kastanna kom hefðu landsmenn þó ekki verið tilbúnir fyrir þessa frásagnaraðferð og umræðu um þessi málefni á sínum tíma. Ritstjórar blaðsins töldu að á þessum tíma hefði fólki enn þótt auðveldara að verja nauðgarann en horfast í augu við erfiðan hlut, svo sem í Ísafjarðarmálinu þar sem

¹⁴⁵ Viðtal við Óla Björn Kárason 21. apríl 2017.

¹⁴⁶ Viðtal við Gunnar Smára Egilsson 23. október 2016.

¹⁴⁷ Viðtal við Mikael Torfason 25. nóvember 2017.

¹⁴⁸ Viðtal við Gunnar Smára Egilsson 23. október 2016.

maður svipti sig lífi eftir að blaðið hafði samband við hann vegna ásakana um kynferðisbrot gegn ungum mönnum.¹⁴⁹

Hin nýja ritstjórnarstefnan var ekki aðeins umdeild; hún leiddi einnig til málaferla fyrir dómstólum. Ritstjórar og blaðamenn *DV* og fylgiritsins *Hér og nú* fengu á sig Hæstaréttardóma fyrir ærumeiðingar og brot á friðhelgi einkalífsins í nokkrum áberandi dómsmálum. Ritstjóri *Hér og nú* var dæmdur til bótagreiðslu fyrir myndbirtingu af Bubba Morthens tónlistarmanni, reykjandi undir stýri bíls, undir fyrrsögninni „Bubbi er fallinn“.¹⁵⁰ Ritstjórar *DV*, þeir Jónas Kristjánsson og Mikael Torfason, voru dæmdir fyrir að brjóta gegn friðhelgi einkalífs Jónínu Benediktsdóttur vegna fréttu sem unnar voru upp úr tölvupóstsamskiptum hennar og Styrmis Gunnarssonar, ritstjóra *Morgunblaðsins*.¹⁵¹ Það er til marks um muninn á ritstjórnarstefnu ólíkra blaða að Kári Jónasson, ritstjóri *Fréttablaðsins*, var sýknaður vegna fréttu í því blaði sem byggðu á sömu tölvupóstsamskiptum og leiddu til sektargreiðslu ritstjóra *DV*.¹⁵² Munurinn var að *DV* fjallaði um einkamál Jónínu og Styrmis, en *Fréttablaðið* um samskipti Styrmis við aðra menn um mál Jóns Gerald Sullenbergs sem sakaði forsvarsmenn Baugs um lögbrot.

DV markaði sér skýra sérstöðu fyrstu árin sem blaðið var gefið út, sem „frjálst og óháð“ dagblað innan um flokksblöðin en naut þess að flokksblaðamennskan var á undanhaldi og eftirspurn var eftir óháðum fjölmiðlum; jafnvel þó blaðið mætti telja til „hægripresunnar“ með þingmann Sjálfstæðisflokksins í stöðu annars ritstjóra þess. Þegar markaðsvæðing fjölmiðlanna jókst og tengslin við flokkana slítuðu hvarf sérstaða *DV* smám saman. Tilraunir til að gera það að hægrisinnaðra blaði en áður skiluðu ekki árangri en fældu suma frá. Endurreist *DV* var mjög frábrugðið forverum sínum, ágengara og með meiri æsifréttablæ. Það náði ekki að endurheimta fyrri lesendur blaðsins og fangaði ekki nógu marga nýja lesendur til að standa undir sér.

¹⁴⁹ Viðtal við Mikael Torfason 25. nóvember 2016.

¹⁵⁰ Vef. Dómur Hæstaréttar nr. 278/2006, 1. mars 2007. *Hæstiréttur*. Vefslóð: <https://www.haestirettur.is/default.aspx?pageid=347c3bb1-8926-11e5-80c6-005056bc6a40&id=e54b6715-21e7-4338-865e-6f3258ec5bdc> [sótt 7. maí 2017].

¹⁵¹ Vef. Dómur Hæstaréttar nr. 37/2007, 4. október 2007. *Hæstiréttur*. Vefslóð: <https://www.haestirettur.is/default.aspx?pageid=347c3bb1-8926-11e5-80c6-005056bc6a40&id=bceb218c-adc1-4e1c-b1ef-529c6dae786d> [sótt 7. maí 2017].

¹⁵² *Hæstaréttardómar* 2006, 3. bindi, bls. 2759–2767.

Niðurstöður

Á tveimur áratugum fór *DV* frá því að ógna veldi *Morgunblaðsins*, sem áratugum saman hafði verið útbreiddasta blað landsins, í að verða gjaldþrota eftir að hafa misst meirihluta lesenda sinna og mikilvæga tekjustofna. Tilraunir til að endurvekja *DV* sem dagblað báru ekki árangur og þótt blaðið sé enn gefið út er það vart svipur hjá sjónmiðað við það sem áður var. Á mesta blómaskeiði *DV* snemma á níunda áratug síðustu aldar lásu 64 prósent landsmanna blaðið að staðaldri sex daga vikunnar, en í apríl 2017 var lesturinn kominn niður í rúm sjö prósent¹⁵³ og útgáfa blaðsins bundin við tvo daga í viku. Ástæðurnar að baki þessari breytingu eru margvíslegar, sumar innlendar en aðrar fjölþjóðlegar.

Þróunin á íslenskum fjölmiðlamarkaði fylgdi um margt svipuðum meginlínunum og annars staðar. Lestur dagblaðanna dvínaði eftir því sem vegur annarra fjölmiðla fór vaxandi. Þess sá merki þegar á níunda áratug 20. aldar að dagblöðin ættu undir högg að sækja vestanhafs. Útbreiðsla fór minnkandi og titlum fækkaði þegar sjónvarpsstöðvum fjölgaði og þær veittu dagblöðunum sífellt meiri samkeppni um athygli almennings. Hér á landi varð svipaðrar þróunar vart eftir að einkafyrirtæki fengu leyfi til að stofna og reka útvarps- og sjónvarpsstöðvar árið 1986. Þar með var ekki aðeins rofin rúmlega hálftrar aldar einokun *Ríkisútvarpsins* á þessum miðlum heldur urðu blöðin að standa í samkeppni við fleiri og fjölbreyttari fjölmiðla en áður. Þetta veikti stöðu dagblaðanna, þar á meðal *DV*. Þó að *DV* væri annað stóru blaðanna var það orðið áberandi minna en *Morgunblaðið* þegar dró að aldamótum. Segja má að það hafi verið meginregla í íslenskri fjölmiðlaútgáfu að tveir gætu þrífist á hverju sviði; blaðaútgáfu, útvarps- og sjónvarpsrekstri auk netmiðla þegar þeir byrjuðu að ná sér á strik. Minni fjölmiðlar áttu alltaf erfiðara með að standa undir sér. Það var um tveggja áratuga skeið hlutskipti *DV* að vera næst stærsta dagblað landsins. En þegar blaðið missti þá stöðu varð fallið hratt og mikið.

Í ritgerðinni hefur verið horft til nokkurra þátta sem hafa skýringargildi um fall *DV* sérstaklega þótt vægi þeirra sé mismikið og hafi sumir hverjir líka áhrif á stöðu annarra prentmiðla. Nýir ljósvakamiðlar veiktu stöðu dagblaðanna almennt, sérstaklega á tíunda áratug 20. aldar. Það er athyglisvert að *Morgunblaðið* stóð þessa nýju samkeppni betur af sér en *DV* og er til marks um að útbreiddasti fjölmiðill sinnar

¹⁵³ *DV*, 5. mars 1983, bls. 4 og 40; *Morgunblaðið*, 5. mars 1983, bls. 2 og 48; *Vef. Dagblöð*, meðallestur á tölublað. *Gallup*. Vefslóð: <http://www.gallup.is/nidurstodur/prentmidlar/> [sótt 7. maí 2017].

tegundar ræður nokkuð þróuninni á sínum markaði. Enda þótt netið hafi komið til sögunnar fyrir aldamót er erfitt að benda á dæmi þess að það hafi haft bein neikvæð áhrif á stöðu dagblaðanna. Fjölmíðlar á netinu kunna að hafa dregið lítilega úr blaðalestri, en þeir tóku ekki til sín auglýsingatekjur frá blöðunum fyrr en eftir að *DV* hafði lent í sínum mestu vandræðum. Netið hafði lítil áhrif haft á hnignun og gjaldþrot *DV* árið 2003 og erfiðleika í rekstri þess fram til ársins 2006 þegar því var breytt í vikublað.

Tilkoma *Fréttablaðsins* réði mestu um það hversu hratt fall *DV* var. Það hafði í raun svipuð áhrif og tilkoma fjölmíðla á netinu í Bandaríkjunum. Þótt nýja blaðið hafi verið vanfjármagnað í upphafi og í miklum rekstrarvandræðum fyrstu mánuðina varð fljótt ljóst að samhliða því að lestur *Fréttablaðsins* jókst verulega milli lestrarkannana minnkaði lestur annarra blaða og það varð hrun í lestri *DV*. Þetta hafði áhrif á auglýsendur sem fóru að sækja í auknum mæli í *Fréttablaðið* með auglýsingar sínar en drógu úr viðskiptum við *DV*. Þarna skipti líka máli, þó það hafi ekki ráðið úrslitum, að stærsta smásölufyrirtæki landsins var meðal eigenda *Fréttablaðsins* og vildi byggja upp valkost við *Morgunblaðið* fyrir blaðaauglýsingar. Breytingarnar voru ekki minni á smáauglýsingamarkaði sem *DV* hafði meira og minna setið eitt að allt frá sameiningu *Dagblaðsins* og *Vísis*. Þessi mikilvægi tekjustofn í rekstri blaðsins dróst saman um tvo þriðju eftir að *Fréttablaðið* hóf við það harða samkeppni.

Ein ástæðan fyrir hnignun *DV* tengist líka velgengni þess í upphafi, það er sérstaðan sem ritstjórnarstefnan veitti því. Blaðið byggði ekki síst á arfleifð *Dagblaðsins* sem fyrst blaða lagði áherslu á að það væri „frjálst og óháð“ ólíkt öðrum dagblöðum sem væru tengd flokkunum. Við sameiningu *Dagblaðsins* og keppinautarins *Vísis* varð til útbreitt blað á dagblaðamarkaði innan um blöð sem voru komin misjafnlega langt á veg með að fjarlægjast fortíð sína sem flokksblöð. Blaðið markaði sér skýra sérstöðu, bæði með efnistöfum og sem eina síðdegisblaðið. Endalok flokksblaðanna og tilkoma frjálsra útvarps- og sjónvarpsstöðva urðu til þess að þessi sérstaða blaðsins hvarf. Þar með dró líka úr hvata almennings til að kaupa blaðið og lesa það. Breytingar á ritstjórnarstefnu *DV* á upphafsárum 20. aldar bera þess merki að útgefendur hafi viljað skapa því nýja sérstöðu. Það gekk ekki með aukinni hægristefnu á árunum 2001–2003 og þó sérstaða blaðsins hafi verið óumdeildanleg á árunum 2004–2006 þegar það var ágengt götublað, að sumum fannst miskunnarlaust, dugði sú sérstaða ekki til að tryggja rekstur blaðsins til frambúðar.

Í ritgerðinni hefur verið rekin tilraun útgefenda *Fréttablaðsins* til að endurreisa *DV* eftir að það varð gjaldþrota. Sú tilraun gekk í rúm tvö ár en að lokum var blaðinu breytt í vikublað eftir að margvíslegar tilraunir höfðu verið gerðar til að auka lesturinn og fjölga áskrifendum. Önnur tilraun var gerð til að endurreisa *DV* sem dagblað árið 2007 en útgáfan stóð ekki undir sér. Útgáfudögum var fækkað snemma árs 2009 og nokkrum sinnum eftir það. Blaðið er í dag minna en nokkru sinni fyrr. Slíkt er þó einkenni á blaðamarkaði frekar en undantekning. Í apríl árið 2017 lásu 44 prósent landsmanna útbreiddasta blað landsins, fríblaðið *Fréttablaðið*. Það er litlu hærra en hlutfall þeirra sem keyptu og lásu *DV* þegar lestur dagblaðanna var mældur að hausti til árið 2000. Þá var *DV* annað útbreiddasta blað landsins og hafði þegar tapað miklu af sinni útbreiðslu frá blómaskeiði blaðsins upp úr 1980. Útbreiðsla *Fréttablaðsins* er nú litlu meiri en hún var þegar útgáfa blaðsins hófst árið 2001. Eina annað dagblaðið sem enn er gefið út er *Morgunblaðið* sem fyrir þriðjung áldar náði til nærri 70 prósent landsmanna og var lesið af um 60 prósentum landsmanna um aldamót. Í apríl árið 2017 sögðust aðeins tæp 26 prósent lesa blaðið að staðaldri. Það er minnsti lestur sem mælst hefur á *Morgunblaðinu*. Til samanburðar lásu um 20 prósent landsmanna *DV* þegar það varð gjaldþrota árið 2003.¹⁵⁴

Fríblöð náðu um skeið að snúa við þeirri þróun að blaðalestur dróst saman, en það var aðeins tímabundið. Með hnignun áskrifta og lausasölu hafa auglýsingar orðið mun mikilvægari hluti af tekjustreymi blaðanna en áður. Þar hefur staðan þó breyst til hins verra fyrir dagblöðin því að hlutdeild prentmiðla á auglýsingamarkaði hefur hrunið, úr um 60 prósentum árin fyrir bankahrunið árið 2008 í þriðjung árið 2015. Á sama tíma hefur sjónvarp bætt lítillega við sig auglýsingatekjum, en hlutdeild netsins hefur þrefaldast á fáum árum.¹⁵⁵ Staða dagblaða hefur því haldið áfram að versna síðustu ár og vægi þeirra á fjölmiðlamarkaði minnkað.

Hér hafa verið færð rök fyrir því að tilkoma *Fréttablaðsins* hafi orðið til að flýta mjög fyrir falli *DV*. Þróun á íslenskum fjölmiðlamarkaði síðustu ár, og sérstaklega dagblaðamarkaði, bendir þó sterklega til þess að sömu eða svipuð örlög hefðu beðið blaðsins jafnvel þótt ekkert fríblað hefði komið til sögunnar. Ástæðan er

¹⁵⁴ Vef. Dagblöð, meðallestur á tölublað. Gallup. Vefslóð:

<http://www.gallup.is/nidurstodur/prentmidlar/> [sótt 7. maí 2017]; *DV*, 5. mars 1983, bls. 4 og 40; *Morgunblaðið*, 5. mars 1983, bls. 2 og 48; og *Morgunblaðið* 10. september 2004, bls. 10.

¹⁵⁵ *Birtingahúsið*, [ónefnt skjal um skiptingu auglýsingafjár] og Vef. Auglýsingatekjur eftir flokkum fjölmiðla 1996 – 2010. Hagstofan. Vefslóð:

http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__midlun__1_Fjolmidlar__augl/MEN00101.px/table/tableViewLayout1/?rxid=3b019d0d-3409-45f6-b112-1d513723ca97 [sótt 21. mars 2017].

ekki síst sú að aðrir fjölmiðlar voru farnir að bjóða upp á ókeypis fréttir og afþreyingu svipaða þeirri sem var í boði í *DV*. Samt er viðbúið að hnignun blaðsins hefði átt sér stað á lengri tíma og stjórnendur þess hefðu hugsanlega fengið betra ráðrúm til að bregðast við breytingunum. Þar er þó til þess að líta að útgáfufélag *DV*, Frjáls fjölmiðlun, var þegar í miklum vanda árið 2001 og því hætt við að slæm staða þess hefði þá þegar orðið blaðinu skeinuhætt.

DV átti sitt blómaskeið sem skýrðist af aðstæðum á íslenskum fjölmiðlamarkaði þegar blaðið var stofnað við upphaf níunda áratugar 20. aldar. Það var frábrugðið öðrum dagblöðum sem öll voru bundin stjórn mála flokkum traustum böndum, þó mismikil væru, og helsta samkeppni dagblaðanna var við *Ríkisútvarpið* sem hafði einkaleyfi til útvarps- og sjónvarpsútsendinga. Þetta tryggði blaðinu dyggan lesendahóp sem skilaði því góðum tekjum. Forsendurnar fyrir stöðu *DV* sem fjölmiðlarisa byrjuðu að molna með tilkomu frjálsra útvarps- og sjónvarpsstöðva. Líkt og *DV* voru þær óháðar stjórn mála flokkum og buðu að auki upp á ókeypis fréttir. Stöðu *DV* hnignaði því fram að aldamótum og það var orðið veiklað þegar *Fréttablaðið* kom til sögunnar og flýtti enn frekar fyrir falli blaðsins. Þrátt fyrir ítrekaðar tilraunir til að endurreisa *DV* hefur árangurinn látið á sér standa. Það er til marks um að blaðið á blómaskeið sitt að þakka ákveðnum aðstæðum á ákveðnu tímabili, hnignun flokksblaðanna á síðasta aldarfjórðungi 20. aldar áður en aukin samkeppni færðist í íslenskan fjölmiðlamarkað með ljósvakamiðlum og nýjum netmiðlum.

Heimildaskrá

Prentaðar heimildir

Bækur

Guðjón Friðriksson, *Nýjustu fréttir. Saga fjölmiðlunar á Íslandi frá upphafi til vorra daga* (Reykjavík 2000).

Hæstaréttardómar 2002, 2003, 2004, 2005, 2006.

Jones, Alex S., *Losing the News. The Future of the News That Feeds Democracy* (New York 2009).

Jónas Kristjánsson, *Frjáls og óháður* (Reykjavík 2009).

McQuail, Denis, *McQuail's Mass Communication Theory*, 6. útg. (London 2010).

Reynir Traustason, *Afhjúpun. Lífshlaup og leyndarmál fréttaritara sem varð fréttastjóri* (Reykjavík 2014).

Blöð og tímarit

blaðið (Kópavogur) 2005.

Dagblaðið (Reykjavík) 1975.

DV (Reykjavík 1983, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2006, 2013).

Fréttablaðið (Reykjavík) 2001, 2002, 2003, 2006 2011, 2017.

Frjáls verslun (Reykjavík) 2000, 2001, 2002.

Helgarpósturinn (Reykjavík) 1979.

Morgunblaðið (Reykjavík) 1978, 1982, 1983, 1986, 1990, 1991 1992, 1993, 1994, 2000, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006.

NT (Reykjavík) 1984.

Tíminn (Reykjavík) 1995.

Greinar

Ásgeir Tómasson, „Jónas Kristjánsson“. *Íslenskir blaðamenn. Sjónarmið handhafa blaðamannaskírteina 1–10 á 110 ára afmæli Blaðamannafélags Íslands*. Ritstjóri: Birgir Guðmundsson (Reykjavík 2007), bls. 88–103.

Birgir Guðmundsson, „Tilkoma ókeypis dagblaðs – breyttur veruleiki?“, *Rannsóknir í félagsvísindum VIII félagsvísindadeild*. Ritstjóri: Gunnar Þór Jóhannesson (Reykjavík 2007), bls. 275 – 286.

Birgir Guðmundsson, „Inngangur – Í spegli tímans“, *Íslenskir blaðamenn. Sjónarmið handhafa blaðamannaskírteina 1–10 á 110 ára afmæli Blaðamannafélags Íslands*.

Ritstjóri: Birgir Guðmundsson (Reykjavík 2007), bls. 6–17.

Birgir Guðmundsson, „Íslensk dagblöð fyrir og eftir hrun“, *Rannsóknir í félagsvísindum XII*, félags- og mannvísindadeild. Erindi flutt á ráðstefnu í október 2011. Ritstjórar Ása Guðný Ásgeirsdóttir, Helga Björnsdóttir og Helga Ólafsdóttir (Reykjavík 2011), bls. 117–124.

Downie Jr, Leonard og Michael Schudson, „The Reconstruction of American Journalism“, *Will the Last Reporter Please Turn Out the Lights. The Collapse of Journalism and What Can Be Done to Fix It*. Ritstjórar Victor Pickard og Robert W. McChesney (New York 2011) bls. 55–90.

Halldór Halldórsson, „Fréttamennska og ritskoðun“, *Helgarpósturinn* 29. júní 1979, bls. 18.

Hildur Kolbeins, „Af kaupmönnum og hjartans börnum“, *Rannsóknir í félagsvísindum VII*. Ritstjóri: Úlfar Hauksson (Reykjavík 2006), bls. 257–270.

Hilmar Þór Bjarnason og Þorbjörn Broddason, „Mass Media in Iceland“, *Media Trends 1997 in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden. Descriptive analysis and statistics*. Ritstjórar: Eva Harrie og Ulla Carlsson (Gautaborg 1997) bls. 55–65.

Jóhannes Jónsson, „Ekki hægt að réttlæta“, *Fréttablaðið* 29. september 2005, bls. 27.

Jónas Kristjánsson, „Fjölmíðlun í uppnámi“, *Fréttablaðið* 22. apríl 2002, bls. 10.

Lacy, Stephen, Michael Stamm og Hugh Martin, „Short-run Decisions Threaten Papers' Long-run Viability“, *Newspaper Research Journal* 35:4 (Thousand Oaks 2014), bls. 6–20.

Ólafur Þ. Harðarson, „Media and Politics in Iceland“, *Communicating Politics. Political Communication in the Nordic Countries*. Ritstjórar: Jesper Strömbäck, Mark Ørsten og Toril Aalberg (Gautaborg 2008), bls. 63–82.

Páll Ásgeir Ásgeirsson, „Daginn sem skipið sökk – persónuleg lýsing á síðustu misserum DV sáluga“, *Tímarit Máls og menningar* 65:4 (Reykjavík 2004), bls. 34–47.

Starr, Paul, „Goodbye to the Age of Newspapers“, *Will the Last Reporter Out Please Turn Out the Lights. The Collapse of Journalism and What Can Be Done to Fix It*. Ritstjórar Victor Pickard og Robert W. McChesney (New York 2011), bls. 18–37.

Óprentaðar heimildir

Birtingahúsið [skjal um skiptingu auglýsingafjár].

Dómabók Héraðsdóms Reykjavíkur, dómur nr. E-4794/2002.

Gylfi Magnússon, „Íslenskir fjölmiðlar og netbólan“. Hagfræðistofnun Háskóla Íslands, skýrsla nr. R08:01. (Reykjavík 2008).

Pew Research Center, „State of the News Media 2016“. (Washington 2016).

Ragnheiður Þórðardóttir, „Hafa eignatengsl áhrif á auglýsingar? Athugun á auglýsingum fyrirtækja tengdum *Fréttablaðinu* í *Morgunblaðinu* og *Fréttablaðinu* á völdum tímabilum.“ Óbirt BA-ritgerð í félagsfræði (Háskóli Íslands 2009).

Vefheimildir

Vef. Auglýsingatekjur eftir flokkum fjölmiðla 1996–2010. Hagstofan. Vefslóð:
http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag_midlun_1_Fjolmidlar_aug/MEN00101.px/table/tableViewLayout1/?rxid=3b019d0d-3409-45f6-b112-1d513723ca97 [sótt 21. mars 2017].

Vef. Auglýsingaútgjöld til fjölmiðla 1993–2005. *Hagstofan*. Vefslóð:
http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag_midlun_1_Fjolmidlar_aug/MEN00102.px/table/tableViewLayout1/?rxid=26a3170f-e490-483d-9ce9-f725e648e141 [sótt 4. maí 2017].

Vef. Dagblöð, meðallestur á tölublað. *Gallup*. Vefslóð:
<http://www.gallup.is/nidurstodur/prentmidlar/> [sótt 7. maí 2017].

Vef. Dagblöð – meðallestur á tölublað. *Gallup*. Vefslóð:
<http://www.gallup.is/nidurstodur/prentmidlar/> [sótt 16. mars 2017].

Vef. Dómur nr. 278/2006, 1. mars 2007. *Hæstiréttur*. Vefslóð:
<https://www.haestirettur.is/default.aspx?pageid=347c3bb1-8926-11e5-80c6-005056bc6a40&id=e54b6715-21e7-4338-865e-6f3258ec5bdc> [sótt 7. maí 2017].

Vef. Dómur Hæstaréttar nr. 37/2007, 4. október 2007. *Hæstiréttur*. Vefslóð:
<https://www.haestirettur.is/default.aspx?pageid=347c3bb1-8926-11e5-80c6-005056bc6a40&id=bceb218c-adc1-4e1c-b1ef-529c6dae786d> [sótt 7. maí 2017].

Vef. Einkareknar hljóðvarpsstöðvar eftir landssvæðum 1986 – 2010. *Hagstofan*.

Vefslóð:

http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag_midlun_1_Fjolmidlar_hljodvarp/MEN03108.px/table/tableViewLayout1/?rxid=7540d845-f4ee-4966-9f65-0a56a885b163 [sótt 21. mars 2017].

Vef. Hlutfall heimila með áskrift að dagblöðum 1995 – 2010. *Hagstofan*. Vefslóð:

http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag_midlun_1_Fjolmidlar_blokd/MEN02116.px/table/tableViewLayout1/?rxid=362f702e-bff9-4446-b827-1e5e95786ab9 [sótt 4. maí 2017].

Vef. Number of daily newspapers in the United States from 1985 to 2014. *Statista*.

Vefslóð: <https://www.statista.com/statistics/183408/number-of-us-daily-newspapers-since-1975/> [sótt 26. mars 2017].

Vef. Samræmd vefmæling. *Modernus*. Vefslóð: <http://veflistinn.is/> [sótt 4. maí 2017].

Vef. Sjónvarpsstöðvar og útsendingartími sjónvarps 1986 – 2011 (sjónvarpsstöðvar).

Vefslóð:

http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag_midlun_1_Fjolmidlar_sjonvarp/MEN04002.px/table/tableViewLayout1/?rxid=ecbe80d3-7e2f-48a6-a1aa-f288b43965c5 [sótt 20. mars 2017].

Vef. Sjónvarpsstöðvar og útsendingartími sjónvarps 1986 – 2011 (útsendingartími).

Vefslóð:

http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag_midlun_1_Fjolmidlar_sjonvarp/MEN04002.px/table/tableViewLayout1/?rxid=2aabf6b8-1dcf-4ac2-b285-287747a43bd8 [sótt 20. mars 2017].

Vef. Tekjur fréttablaða 1982 – 2010. *Hagstofan*. Vefslóð

http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag_midlun_1_Fjolmidlar_blokd/MEN02113.px/ [sótt 26. mars 2017].

Vef. Tekjur fréttablaða 1982–2008 (dagblöð), *Hagstofan*. Vefslóð:

http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__midlun__1_Fjolmidlar__blo d/MEN02113.px/table/tableViewLayout1/?rxid=fe4e4d51-43f7-4565-8972-ca235d0303d8 [sótt 6. maí 2017].

Vef. Úrskurðir Siðanefndar Blaðamannafélags Íslands. *Blaðamannafélag Íslands*.

Vefslóð: <http://press.is/index.php/urskurdhir-sidhanefndar> [sótt 16. apríl 2017.]

Vef. Útbreiðsla dagblaða 1906–2010. *Hagstofan*. Vefslóð:

http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__midlun__1_Fjolmidlar__blo d/MEN02102.px/table/tableViewLayout1/?rxid=e353b8ba-39bf-47cb-9466-ff876be0c775 [sótt 16. apríl 2017].

Vef. Útbreiðsla dagblaða 1906 – 2010 (seld blöð). *Hagstofan*. Vefslóð:

http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__midlun__1_Fjolmidlar__blo d/MEN02102.px/table/tableViewLayout1/?rxid=281a6a88-2965-4768-8f55-d841366175a4 [sótt 20. mars 2017].

Vef. Útbreiðsla dagblaða 1906 – 2010 (öll blöð). *Hagstofan*. Vefslóð:

http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__midlun__1_Fjolmidlar__blo d/MEN02102.px/table/tableViewLayout1/?rxid=9bc44d27-8358-4d82-bda3-a174806385f1 [sótt 20. mars 2017].

Vef. „Útbreiðsla dagblaða eftir titlum 1906–2010“, *Hagstofan*. Vefslóð:

http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__midlun__1_Fjolmidlar__blo d/MEN02103.px/table/tableViewLayout1/?rxid=1868d9b2-d568-40fb-855c-a47f208706d5 [sótt 1. maí 2017].

Viðtöl

Gunnar Smári Egilsson, viðtal tekið 23. október 2016.

Hugi Sævarsson, viðtal tekið 15. mars 2017.

Jónas Kristjánsson, viðtal tekið 24. október 2016.

Mikael Torfáson, viðtal tekið 25. nóvember 2016.

Óli Björn Kárason, viðtal tekið 21. apríl 2017.

Sigmundur Ernir Rúnarsson, viðtal tekið 18. október 2016.

Pórmundur Bergsson, viðtal tekið 14. október 2016.